

NACRT

Crna Gora
Opština Tivat
Broj 01-312/23-253/9
Tivat, 23-11-2023

OPŠTINA TIVAT

LOKALNI PLAN

ZA KONTROLU POPULACIJE PASA NA TERITORIJI OPŠTINE TIVAT ZA PERIOD OD 2024-2029. GODINE

Tivat, decembar 2023. godine

Opština Tivat
Sekretarijat za saobraćaj i stambeno-komunalne djelatnosti

RADNA GRUPA
ZA IZRADU LOKALNOG PLANA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA
2024-2029. GODINE:

Biljana Vlahović, Opština Tivat– predsjednik
Mato Staničić, Opština Tivat - član
Sanja Marović, Komunalno Kotor, RJ Azil - član
Fiona Sawney, NVO "Prijatelji pasa" - član
Sonja Radević, Komunalno Kotor - član

SARADNICI:

Mirela Jarić, Opština Tivat
Patricija Pobrić, Opština Tivat
Biljana Bauk Samardžić, Opština Tivat

SADRŽAJ

UVOD	4
1. OSNOV ZA DONOŠENJE LOKALNOG PROGRAMA.....	5
2. OSNOVNI PRINCIPI	5
3. POJMOVI.....	6
4. ZAKONODAVNI OKVIR.....	7
5. ODGOVORNOSTI I OVLAŠĆENJA	9
6. TRENUTNO STANJE NA TERITORIJI OPŠTINE TIVAT.....	9
6.1. Psi Lutalice	10
6.2. Vlasnički psi	18
7. CILJEVI Plana ZA KONTROLU POPULACIJE PASA NA TERITORIJI OPŠTINE TIVAT.....	19
8. AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA.....	19
8.1. Usvajanje i promocija lokalnog plana za kontrolu populacije pasa i njegovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa i njihove rasprostranjenosti	20
8.2. Identifikacija i registracija pasa u skladu sa zakonom	22
8.3. Kontrola razmnožavanja	24
8.4. Unapređenje uslova u skloništu za napuštene životinje.....	25
8.5. Saradnja sa Lovačkim udruženjem u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa.....	32
8.6. Edukacija djece u obrazovnim ustanovama o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca	32
8.7. razmatranje lokacije parka za pse i ograđenog dijela plaže za pse	34
8.8. Smanjenje učestalosti ugriza pasa	36
8.9. Sankcionisanje nelegalnih odgajivačnica pasa	36
8.10. Spriječavanje dovoženja pasa lotalica sa teritorija drugih opština	37
8.11. Nabavka kanti za odlaganje psećeg otpada	37
9. NEOPHODNI RESURSI	38
10. MONITORING I EVALUACIJA PLANA	38
11. LITERATURA.....	40
12. POPIS SLIKA I GRAFIKONA.....	41
13. AKCIONI PLAN.....	42

UVOD

Plan za kontrolu populacije pasa na teritoriji opštine Tivat (u daljem tekstu: Plan) uređuje pitanja od značaja za kontrolu populacije napuštenih i vlasničkih pasa koji nisu pod nadzorom ljudi.

Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list Crne Gore", br. 014/08, 040/11 i 047/15) je krovni propis kojim se uređuje oblast zaštite dobrobiti životinja. Ovim zakonom su definisane obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica u cilju zaštite zdravlja i dobrobiti životinja.

Aktivnostima i radom na kontroli zdravlja i dobrobiti životinja utiče se i na kontrolu zdravlja ljudi. Populacija pasa može direktno da utiče na pojavu zoonoza, zato je izuzetno važno kontrolisati pse bez nadzora, naročito sprovođenjem mjera koje utiču na nekontrolisano razmnožavanje pasa i mjera za kontrolu populacije koje treba da se sprovode na human i održiv način.

Skupština opštine Tivat je usvojila Odluku o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 033/10, 034/14 i 028/16). Zakonski osnov za donošenje ove odluke sadržan je u članu 27 stav 7 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list Crne Gore", br. 014/08, 040/11 i 047/15), članu 15 stav 1 Zakona o komunalnim djelatnostima ("Službeni list Crne Gore", br. 055/16, 074/16, 002/18 i 066/19, 140/22), članu 27 Zakona o lokalnoj samoupravi ("Službeni list Crne Gore", br. 002/18, 034/19, 038/20, 050/22 i 084/22) i članu 39 stav 1 Statuta Opštine Tivat ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 024/18 i 009/20). Odluka je bila neophodna kako bi se stvorili uslovi za kvalitetnije obavljanje komunalne djelatnosti zbrinjavanja napuštenih i izgubljenih životinja (kućnih ljubimaca) i održavanje skloništa za njihovo zbrinjavanje, uspostavljanje kontrole populacije pasa i povećanje svijesti o odgovornom vlasništvu, kao i za smanjenje broja ujeda i napada pasa na građane i njihovu imovinu i povećanje stepena zaštite dobrobiti životinja.

Na području opštine Kotor na kat.parc.br. 467 KO Kavač osnovano je zajedničko sklonište za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat, a Ugovorom o povjeravanju obavljanja komunalnih djelatnosti zbrinjavanje napuštenih ili izgubljenih životinja (kućnih ljubimaca) i održavanje skloništa za njihovo zbrinjavanje od 30.12.2022. godine isto je dato na upravljanje DOO "Komunalno Kotor" Kotor.

Povjeravanje poslova propisano je Odlukom o osnivanju zajedničkog Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 002/10).

Humani i efikasni planovi kontrole treba da se oslanjaju na koncept odgovornog vlasništva koji značajno može redukovati broj napuštenih životinja i problem koji se za njih vezuju. S obzirom da je ekologija napuštenih životinja u velikoj mjeri vezana za ljudske aktivnosti, kontrolu populacije ovih životinja moraju da prate promjene u ponašanju čitave zajednice. Cilj plana je uspostavljanje održivog sistema za kontrolu populacije pasa u zajednici, kao i poboljšanje zdravlja i dobrobiti vlasničkih pasa i pasa lotalica.

1. OSNOV ZA DONOŠENJE LOKALNOG PROGRAMA

U okviru Svjetske organizacije za zdravlje životinja – World Organisation for Animal Health-WOAH¹, balkanske zemlje uključujući i Crnu Goru su se složile da do 2025.godine postignu potpunu usklađenost sa poglavljem 7.7.

Procjena WOAH je istakla niz nedostataka kao što su:

- nedostatak sistematskog praćenja broja i rasprostranjenosti pasa i trendova vlasništva;
- nedostatak obrazovanja i informisanosti vlasnika pasa koji može uticati na kontrolu populacije pasa i odgovorno ponašanje vlasnika;
- nedostatak stručne obuke za veterinarske inspektore, zaposlena lica u skloništima, komunalnim preduzećima i nevladinim organizacijama;
- loši uslovi smještaja životinja u skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce) u registrovanim i neregistrovanim skloništima;
- neophodnost uspostavljanja sistema identifikacije i registracije kućnih ljubimaca odnosno uspostavljanja centralne baze;
- nedostatak resursa i tehničkih kapaciteta za razvoj i implementaciju odredbi o kontroli napuštenih pasa;
- slaba percepcija javnosti o napuštenim psima i nedostatak efikasnog učešća zainteresovanih strana;
- veliki broj ugriza pasa i naknada isplaćenih građanima, kao i visoki troškovi tretmana postekspozicijske profilakse (PEP);
- potreba za većom koordinacijom i komunikacijom zainteresovanih strana (stručna lica iz oblasti veterinarske struke, privatni i javni sektor, nacionalne i lokalne vlasti, NVO, stanovništvo, akademska zajednica, obrazovne institucije, međunarodne organizacije, istaknuti pojedinci, stručna lica iz kinološke struke).

Osnov za donošenje plana za kontrolu populacije pasa na teritoriji opštine Tivat sadržan je u obavezama iz akcionog plana koji je sastavni dio Nacionalnog Programa za kontrolu populacije pasa, koji je potrebno usvojiti i početi realizovati.

2. OSNOVNI PRINCIPI

Ovaj plan se zasniva na postojećem zakonskom okviru i WOAH standardima definisanim u 7.7. poglavlju za kontrolu populacije pasa.

¹ WOAH – World Organization for Animal Health, prev. Svjetska organizacija za zdravlje životinja

Načela plana su sljedeća:

- **Opšta načela** zaštite dobrobiti životinja koja obuhvataju zdravlje i dobrobit životinja i koja se razvijaju na naučnim istraživanjima, uključujući prevenciju bolesti i veterinarsko-zdravstvenu zaštitu.
- **Promocija odgovornog vlasništva** je jedan od najznačajnijih doprinosa u smanjenju broja napuštenih pasa i smanjenju učestalosti ugriza i zoonoza. Ponašanje i odgovorno držanje pasa od strane vlasnika je fundamentalna komponenta programa kontrole koja treba da doprinese dugotrajnim i održivim rezultatima.
- **Ekologija pasa** je usko povezana sa ponašanjem ljudi i bilo koja intervencija će biti uspješna samo ako je praćena promjenama u ponašanju ljudi, prije svega vlasnika pasa i njihove svijesti o odgovornosti kao držaoca životinje.
- **Kontrola populacija pasa** mora se sprovoditi kontinuirano, sa intervencijama koje se vremenom razvijaju i prilagođavaju novonastalim uslovima. Za to je potrebno uspostaviti uspostaviti i održavati sistem kontrole pasa na partnerskoj osnovi između Vlade, nadležnih organa i institucija, veterinarskih organizacija i civilnog sektora.
- **Unapređenje i jačanje legislative i edukacija** je proces koji treba da se kontinuirano odvija. Ovaj program je usklađen sa postojećim zakonskim okvirom Crne Gore i sa WOAH 7.7 poglavljem za kontrolu populacije napuštenih pasa, te ne ograničava dalji razvoj legislative kojom bi se unaprijedile i ojačale zakonske mjere u ovoj oblasti.
- **Implementacija na lokalnom nivou:** Nacionalni program za kontrolu populacije pasa treba da se implementira na lokalnom nivou kroz planove prilagođene specifičnosti sredine u kojoj se sprovode, a u sljedećoj fazi neophodno je razviti potrebne stručne i tehničke kapacitete i obezbijediti visok nivo javne podrške kako bi se program uspješno implementirao na lokalnom nivou.
- **Monitoring i evaluacija:** Monitoringom i evaluacijom se procjenjuje efikasnost lokalnih i mjera i program prilagođava lokalnim potrebama.
- **Princip održivosti i efikasnosti** na kojem se zasnivaju sve predložene mjere.

3. POJMOVI

Pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:

Plan kontrole populacije pasa (dog population control plan) je plan čiji je cilj kontrola i smanjivanje populacije pasa lualica na određeni nivo i/ili upravljanje populacijom na tom određenom nivou i/ili upravljanje radi postizanja definisanih ciljeva, uključujući i vlasničke pse bez nadzora;

Sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) (stray animal pet shelter) je prostor sa objektima u kojem se privremeno ili trajno smještaju pronađene (napuštene i izgubljene) životinje na dalju brigu i moguće udomljavanje;

Vlasnik/držalac životinja (animal keeper) je pravno ili fizičko lice koje je odgovorno ili zaduženo za životinje, stalno ili privremeno;

Vlasnički pas (owned dog) je pas u vlasništvu i pod nadzorom lica koje je za njega odgovorno;

Izgubljeni pas (lost dog) je pas kojeg je držalac izgubio mimo svoje volje;

Napušteni pas (abandoned dog) je pas koji nema dom ili se nalazi izvan njega, lišen brige i njege vlasnika/držaoca koji ga je svjesno napustio;

Pas litalica (stray dog) je svaki pas koji nije pod direktnom kontrolom lica ili pas kojeg vlasnik ne spriječava u lutanju, i to:

- pas koji ima vlasnika, ali ipak slobodno luta i nije pod stalnom kontrolom ili ograničenjem;
- pas koji slobodno luta i nema vlasnika;
- pas koji slobodno luta o kome vode računa pojedinci ili grupa građana;
- pas koji je prošao CNVR² program i vidno je obilježen ušnom markicom.

Eutanazija (euthanasia) je postupak usmrćivanja koji se obavlja sredstvima i metodama određenim za tu svrhu i na propisan način tako da se životinjama prouzrokuje najmanje moguća bol, patnja i strah.

Uhvati-steriliši-vakciniši protiv bjesnila-pusti (CNVR-catch neuter vaccinate relase) je jedna od mogućih mjera kontrole populacije pasa kojom se psi litalice nakon sterilizacije i veterinarske obrade vraćaju u sredinu iz koje su uzeti.

4. ZAKONODAVNI OKVIR

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove imaju glavnu ulogu u donošenju relevantnih propisa u Poglavlju 12 – Bezbjednost hrane, veterina i fitosanitarna politika. U oblasti veterinarske politike fokus djelovanja je stavljen na preventivne mjere i program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja sa posebnim aspektom na naročito opasne zarazne bolesti i zoonoze (naročito bjesnilo) te koordinacije i kontrola njihovog sprovođenja u što su uključeni i ostali nadležni organi i to: Specijalistička veterinarska laboratorija, Veterinarska komora Crne Gore i registrovane veterinarske ambulante koje obavljaju poslove iz oblasti veterinarske djelatnosti propisane zakonskim i podzakonskim aktima koji uređuju ovu oblast, kao i lokalne samouprave u skladu sa svojim nadležnostima.

Spisak relevantne zakonske regulative:

1. Zakon o veterinarstvu ("Službeni list CG", br. 030/12, 048/15, 052/16 i 043/18) kojim se uređuju uslovi i način obavljanja veterinarske djelatnosti, zdravstvena zaštita životinja, mjere veterinarskog javnog zdravlja, veterinarska zaštita životne sredine, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje veterinarske djelatnosti čija je organizacija i sprovođenje zaštite zdravlja životinja i sprovođenje mjera veterinarskog javnog zdravlja od interesa za Crnu Goru;
2. Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list CG", br. 014/08 i 047/15) kojim se uređuju prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica za zaštitu dobrobiti životinja koje se

² CNVR – Catch Neuter Vaccinate Release, prev. Mjera kontrole Uhvati-steriliši-vakciniši protiv bjesnila-pusti

- uzgajaju ili drže za proizvodnju od nepotrebnog bola, patnje ili povreda, zaštite pri usmrćivanju, klanju i prevozu, pri obavljanju zahvata na životinjama i vršenju eksperimenata, kao i druga pitanja od značaja za dobrobit životinja;
3. Zakon o identifikaciji i registraciji životinja ("Službeni list CG", br. 048/07, 073/07, 073/10 i 048/15) kojim se uređuje način identifikacije i registracije životinja i gazdinstava;
 4. Pravilnik o načinu identifikacije pasa i mačaka ("Službeni list CG", br. 060/18) kojim se propisuje način identifikacije pasa i mačaka;
 5. Pravilnik o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce ("Službeni list CG", br. 053/15 i 028/17) kojim se propisuje način vođenja registra kućnih ljubimaca i način izdavanja pasoša za kućne ljubimce;
 6. Pravilnik o uslovima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca ("Službeni list CG", br. 042/16) kojim se propisuju bliži uslovi za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca;
 7. Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, utvrđivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje bjesnila kod životinja ("Službeni list CG", br. 053/11) kojim je propisan program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja koji se donosi na osnovu člana 47 stav 3 Zakona o veterinarstvu i predviđa mjere kontrole bjesnila vakcinacijom pasa i mačaka protiv bjesnila koji se vrši u skladu sa upustvom proizvođača vakcine. Psi i mačke stariji od tri mjeseca vakcinišu se jedanput godišnje, inaktivisanom vakcinom protiv bjesnila, uz revakvaciju, prema upustu proizvođača vakcine. Uprava obezbjeđuje vakcinu za potrebe sprovođenja vakcinacije za pse i mačke u registrovanim skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce);
 8. Pravilnik o mjerama za spječavanje pojave *Echinococcus multilocularis* ("Službeni list CG", br. 076/19) kojim se propisuju mjere za sprječavanje pojave *Echinococcus multilocularis* kod pasa;
 9. Pravilnik o načinu držanja opasnih pasa ("Službeni list CG", br. 031/17) kojim su propisani uslovi i način držanja opasnih pasa;
 10. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti namijenjeni obuci pasa ("Službeni list CG", br.030/16) kojim se propisuju uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za obuku pasa u pogledu opreme i zaštite dobrobiti životinja i način vođenja registra objekata za obuku pasa;
 11. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice ("Službeni list Crne Gore", br. 021/15) kojim se propisuju uslovi koje treba da ispunjavaju odgajivačnice u pogledu objekta, opreme i uslova neophodnih za zaštitu dobrobiti životinja i način vođenja registra odgajivačnica;
 12. Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje ("Službeni list Crne Gore", br. 028/15) kojim se propisuje veterinarsko-sanitarni uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za privremeni smještaj napuštenih kućnih ljubimaca pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica za brigu o životinjama, način vođenja registra pansiona i skloništa i način evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju;
 13. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju prevoznik i prevozno sredstvo za prevoz životinja ("Službeni list Crne Gore", br. 049/18) kojim se propisuje uslovi koje treba da ispunjavaju prevoznik i prevozna sredstva za obavljanje prevoza životinja, sadržaj plana puta i način osposobljavanja pratioca životinja;
 14. Odluka o osnivanju Savjeta za zaštitu životinja ("Službeni list CG", br. 040/18) kojom se, radi praćenja razvoja naučnih i stručnih saznanja na području zaštite životinja i predlaganja načina poboljšanja zaštite životinja u Crnoj Gori, te davanja stručnih mišljenja po pitanjima etike i zaštite životinja u postupcima upotrebe životinja za eksperimente, osniva Savjet za zaštitu životinja;

15. Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama ("Službeni list CG – opštinski propisi", br. 033/23, 034/14 i 028/16), kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, sakupljanje, smještaj, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji opštine Tivat.

5. ODGOVORNOSTI I OVLAŠĆENJA

Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja i Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja definisane su nadležnosti Uprave i ostalih državnih i lokalnih institucija koje se bave ovom problematikom, kao i obaveze pojedinaca – držaoca odnosno vlasnika pasa.

U sprovođenju nacionalnog Programa odgovornost i nadležnosti imaju sledeće institucije: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde – Krivični zakonik Crne Gore, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Savjet za zaštitu životinja, kao i ostale institucije i organizacije: Veterinarske ambulante i specijalističke veterinarske ambulante, Veterinarska komora, Udruženje veterinara male prakse Crne Gore, Udruženje veterinara Crne Gore, nevladine organizacije i udruženje građana, državni i lokalni mediji i vlasnici pasa i lokalne uprave.

Za sprovođenje plana za kontrolu populacije pasa na teritoriji opštine Tivat odgovornost i nadležnost imaju: Sekretarijat za saobraćaj i stambeno-komunalne djelatnosti, Sekretarijat za inspekcijско-komunalni nadzor, MUP. U vršenju svojih nadležnosti mogu sarađivati sa veterinarskom ambulantom, lokalnim medijima, NVO, udruženjima građana i vlasnicima pasa.

6. TRENUTNO STANJE NA TERITORIJI OPŠTINE TIVAT

Za odabir najefikasnijih metoda kontrole brojnosti napuštenih pasa na teritoriji grada Tivta, kao i monitoring uspjehnosti, neophodno je istražiti njihovu populaciju, a nakon toga izraditi program kontrole. Praćenje populacije napuštenih pasa omogućava da se detaljno isplaniraju koraci realizacije programa kontrole, potrebnih aktivnosti i broj neophodnih izvršilaca programa, veličine prihvatilišta, transportna sredstva, troškovi sterilizacije, kao i ishrane i njege napuštenih pasa koji borave u prihvatilištu.

Zbog analiza u nekontrolisanim uslovima, nemoguće je utvrditi precizan broj prisutnih pasa, već samo odrediti njihov približan broj koji odgovara veličini njihove populacije. Za određivanje brojnosti populacije napuštenih pasa, koriste se relativne metode. One uključuju metode proporcijalne zastupljenosti i prebrojavanje.

Direktna prebrojavanja su pogodna za krajeve sa manjom gustom naseljenosti i nisu praktično primjenljiva na velikim prostorima. Takav metod uključuje vizuelno prebrojavanje pasa u datoj oblasti u određenom vremenskom periodu. Ukoliko je nemoguće prebrojati sve pse prisutne u toj oblasti, dobijeni podaci mogu poslužiti za približnu procjenu ukupnog broja pasa.

Prije istraživanja bitno je izabrati i na mapi označiti oblast za istraživanje. U takvoj označenoj oblasti istraživanja treba sprovesti u isto vrijeme, u periodu od sedam dana. Treba voditi računa da se ne ubroje već identifikovani psi.

6.1. PSI LUTALICE

Da bismo došli do osnovnog broja pasa lualice za strategiju kontrole populacije pasa na teritoriji opštine Tivat najveću zahvalnost dugujemo nevladinoj organizaciji "Prijatelji pasa" koja je s nama podijelila podatke o istraživanju koje je sprovedeno u septembru 2023. godine. Volonteri te nevladine organizacije, čiji član je i član radne grupe koja je radila na izradi ovog programa, su koristili aplikaciju Talea za istraživanje ulica. Rute za istraživanje su postavljali na Google Maps i oblasti istraživanja su slali na izabrani android telefon

Zatim su volonteri pratili rutu kolima ili pješke i bilježili svako viđenje slobodnog psa koji luta i njegove karakteristike kao što su: pol, stanje tijela, stanje kože, ogrlica itd.

Mapa ispod pokazuju sve rute koje su pratili. Istraživanje su podijelili na četiri područja: Krašići, Radovići, Tivat 1 (Porto Montenegro – Aerodrom) i Tivat 2 (Porto Montenegro – Donja Lastva)

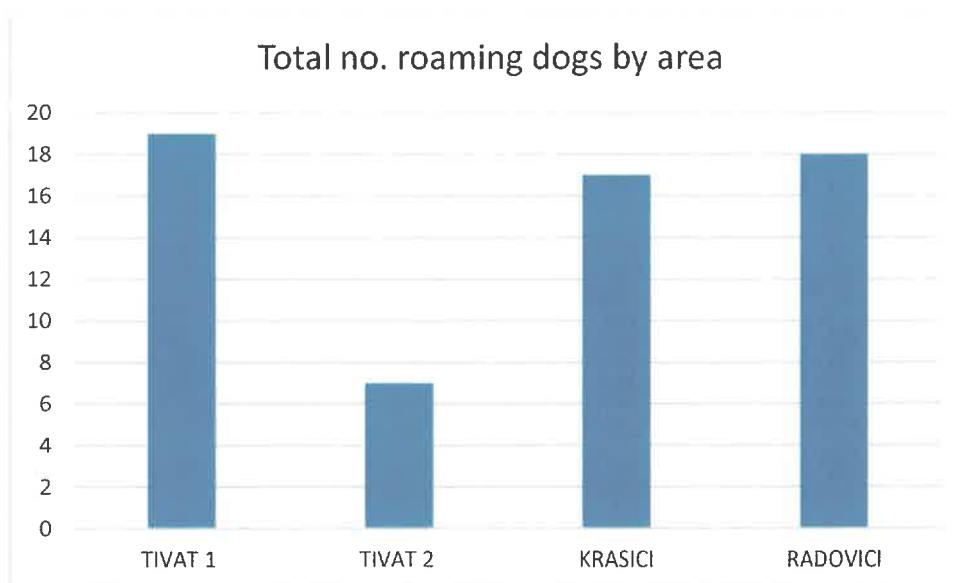
Ukupno je viđeno 61 pas koji lutaju i njihove karakteristike su zabilježene, kao što je sumirano u grafikonima ispod.

Slika br. 1. Snimak istraživanja u trenutku vremena³

Snimak iznad je u trenutku vremena i neće uhvatiti svakog psa jer su neki bili skriveni od pogleda i nisu sve ulice pregledne ovom metodom ali pruža korisne podatke za identifikaciju oblasti koje treba ciljati za čipovanje, sterilizaciju, kampanje, planiranje i evaluaciju. Istom metodom prebrojavanja stanje bi trebalo da se prati na sljedećem prebrojavanju jer je brza i jeftina metoda. Volonteri nisu prilazili psima da procjene da li su mikročipovani zbog sopstvene bezbjednosti.

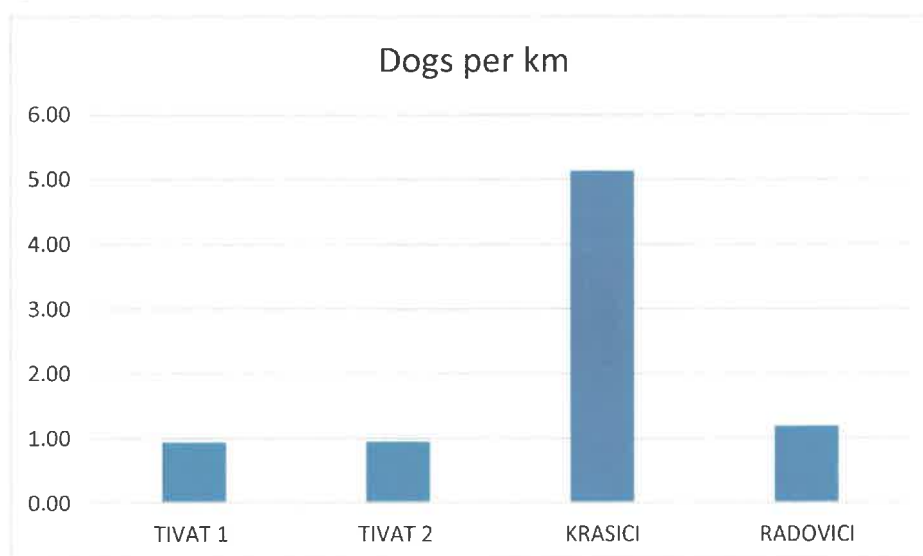
³ Izvještaj NVO "Prijatelji pasa", septembar 2023. godine

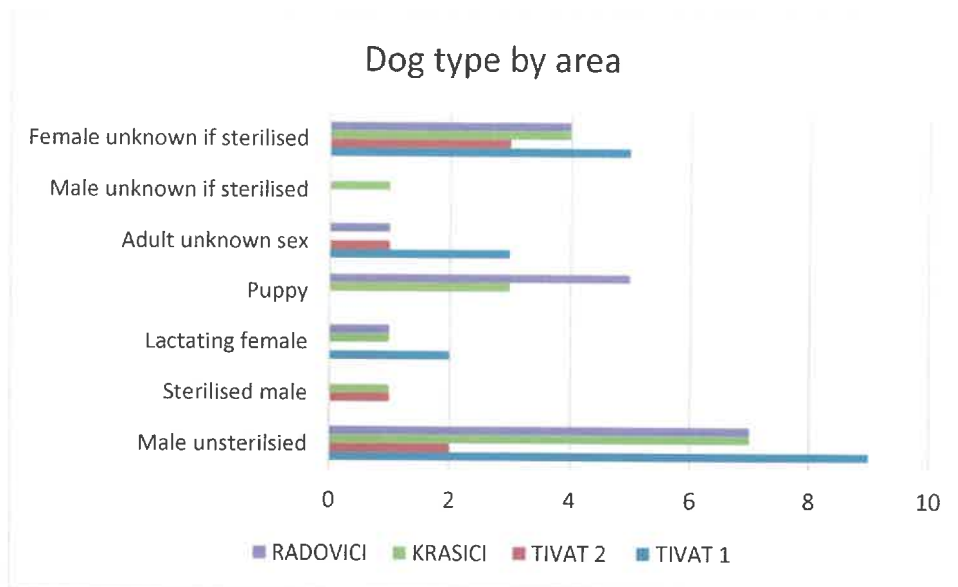
Grafikon br. 1. Brojnost pasa po područjima.

Grafikonom iznad je prikazana brojnost pasa po područjima.

Dok je sličan broj pasa viđen na području Tivta 1, Radovića i Krašića, gustina po km je mnogo veća u Krašićima i Radovićima jer je ruta mnogo kraća, što se može vidjeti u grafikonu ispod. Krašići su područje gdje se lako može sprovesti kampanja čipovanja i sterilizacije ako se za pse mogu koristiti odgovarajuće metode za smirenje kao i obezbjediti postoperativna njega.

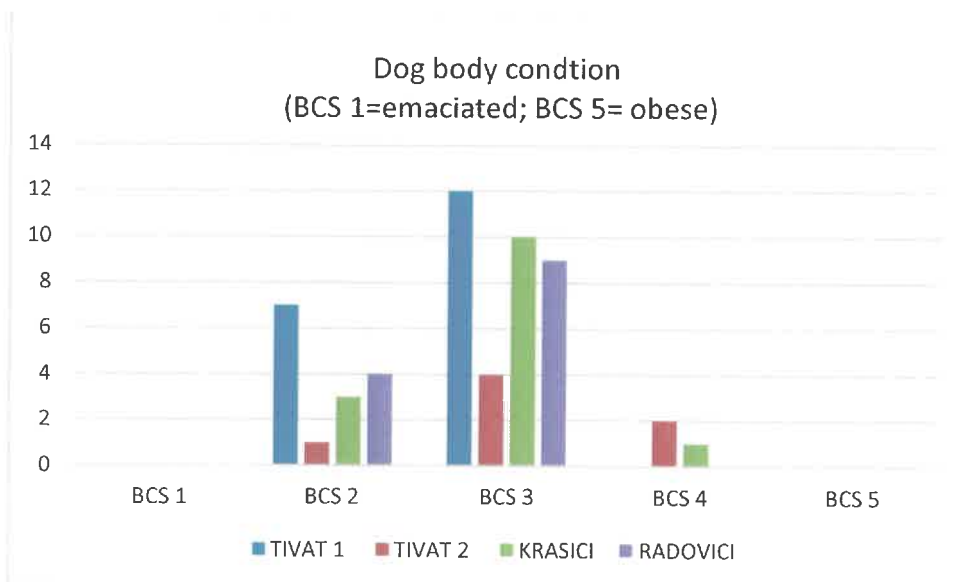
Grafikon br. 2. Gustina pasa po km.

Grafikon br. 3. Tipovi pasa po područjima.

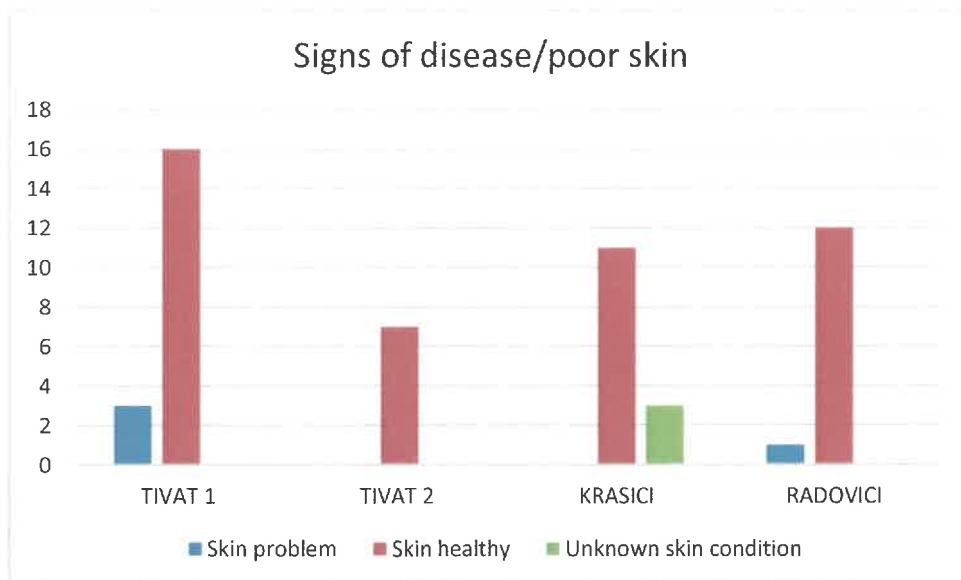
Većina viđenih pasa u lutanju bili su nesterilisani mužjaci. Za ženke je nemoguće reći da li su sterilisane osim ako su u laktaciji i sa štenadima i ako se ne uspostavi program obilježavanja ušnih markica za sterilisane pse, što se vidi u grafikonu iznad.

Uvidom u pomenuti grafikon može se zaključiti da na ulicama Tivta postoji ogroman potencijal za kontinuirano nekontrolisano razmnožavanje pasa lutilica.

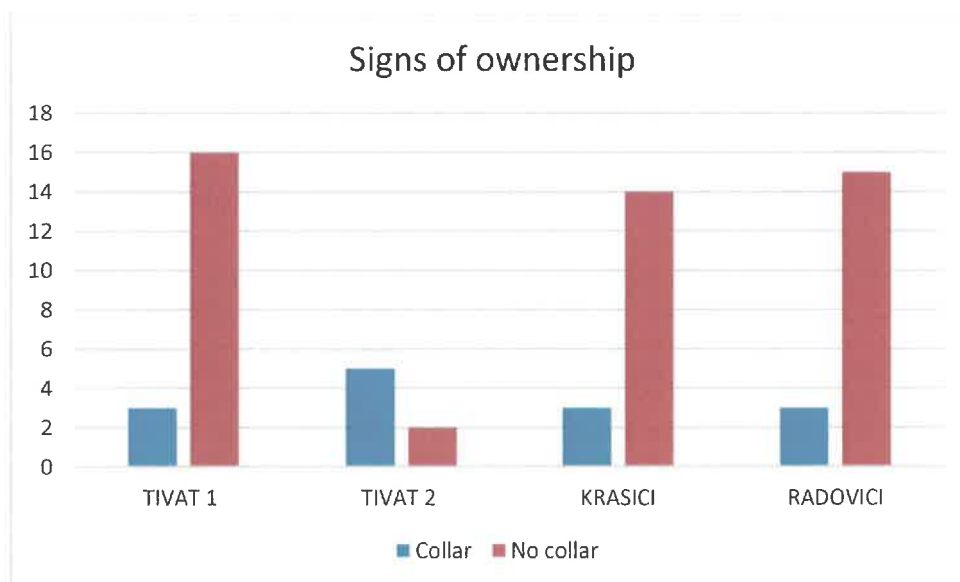
Grafikon br. 4. Tjelesno stanje pasa po područjima.

Istraživanje sprovedeno od strane nevladine organizacije "Prijatelji pasa" pokazala je da većina pasa je imala ocjenu tjelesnog stanja normalnog opsega, što sugeriše da dobijaju redovno hranu. Predmetno je prikazano po regijama u grafikonu iznad.

Grafikon br. 5. Znaci kožnih oboljenja pasa po područjima.

Vrlo mali broj pasa je pokazao znake aktivne kožne bolesti, ali za većinu bolesti koji se prenose insektima ne manifestuju se simptomi dugi niz godina, tako da to ne ukazuje na nedostatak bolesti kao što je lajšmanija (grafikon iznad).

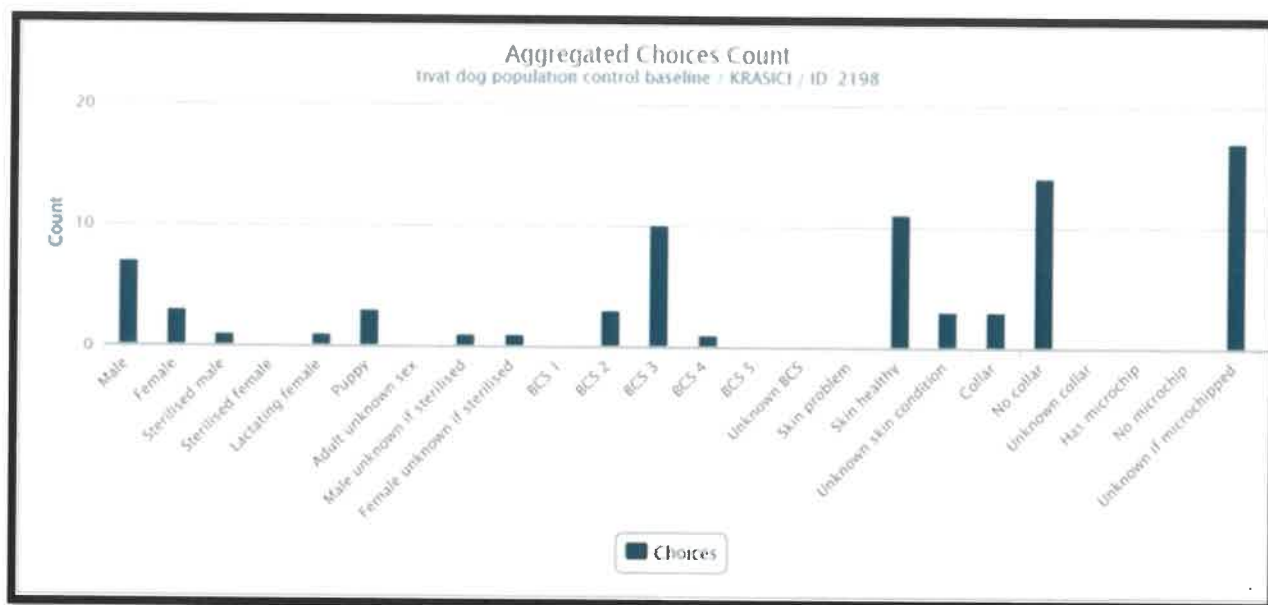

Grafikon br. 6. Prikaz broja pasa sa ogrlicama područjima.

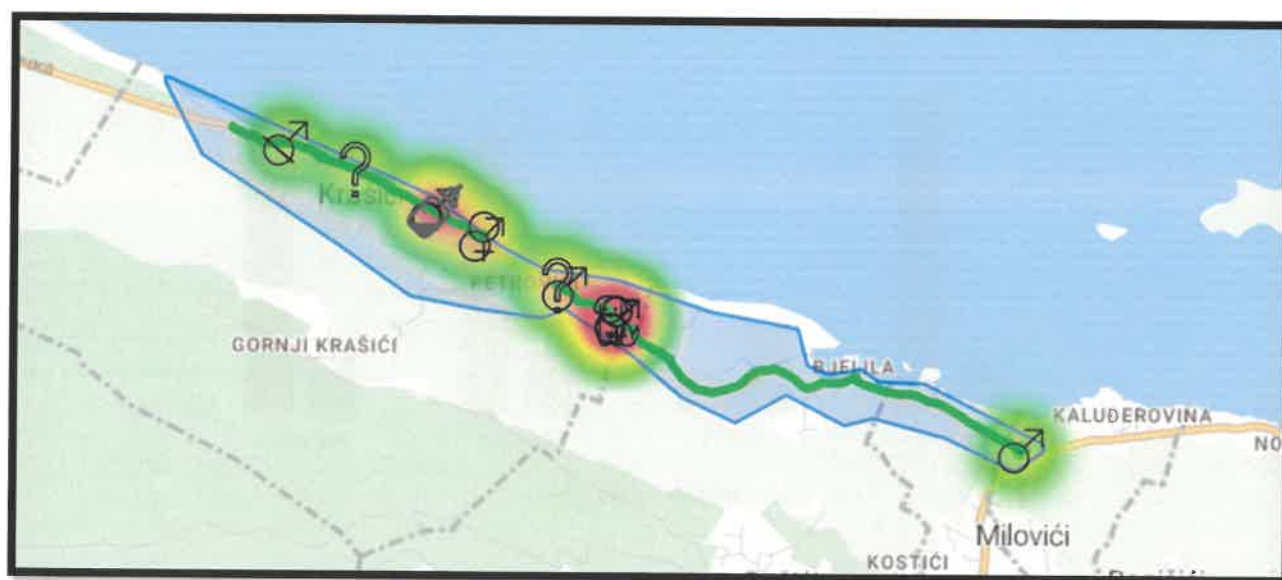
Vrlo mali broj pasa lualica je imalo ogrlicu. Okvirno stanje po regijama je u grafikonu iznad.

Na grafikonima ispod su prikazani podaci i mapa posmatranja za svako područje istraživanja.

Krašići

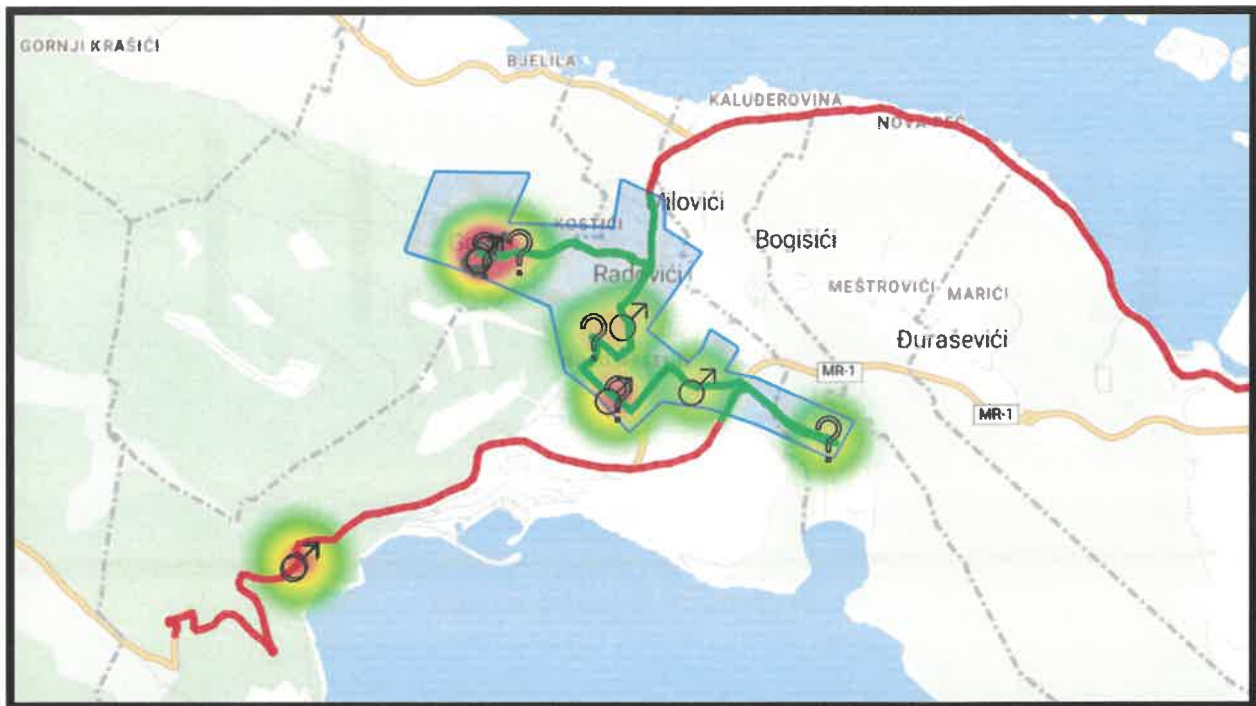
Grafikon br. 7. Istraživanje u Krašićima

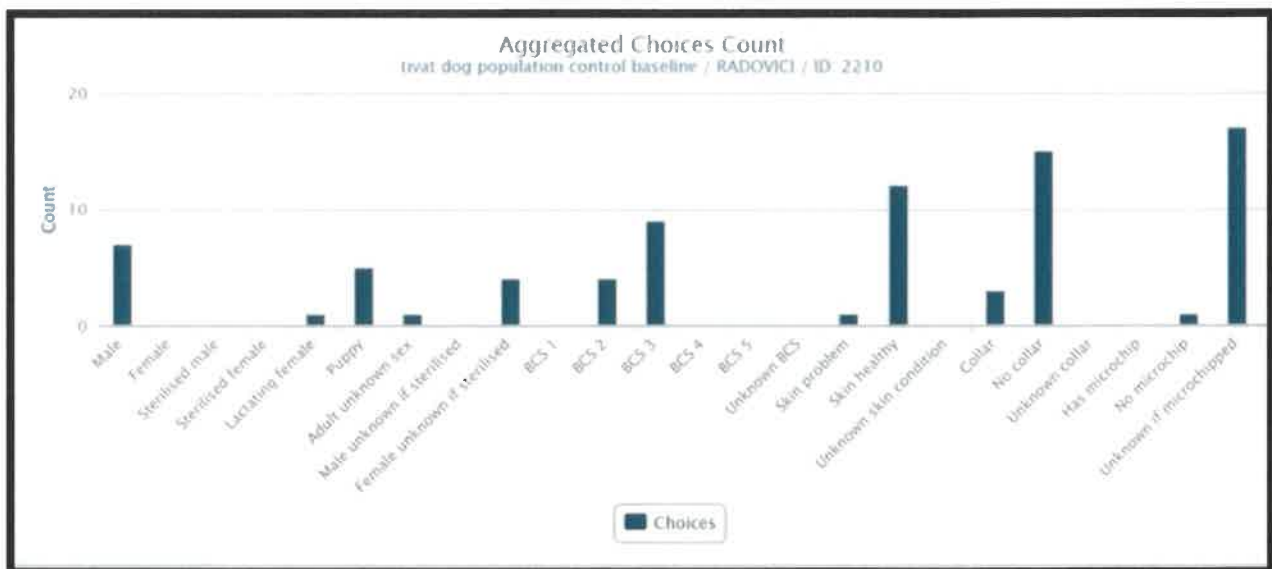
Slika br. 2. Mapa istraživanja Krašići.⁴

⁴ Izvještaj NVO "Prijatelji pasa", septembar 2023.

Radovići

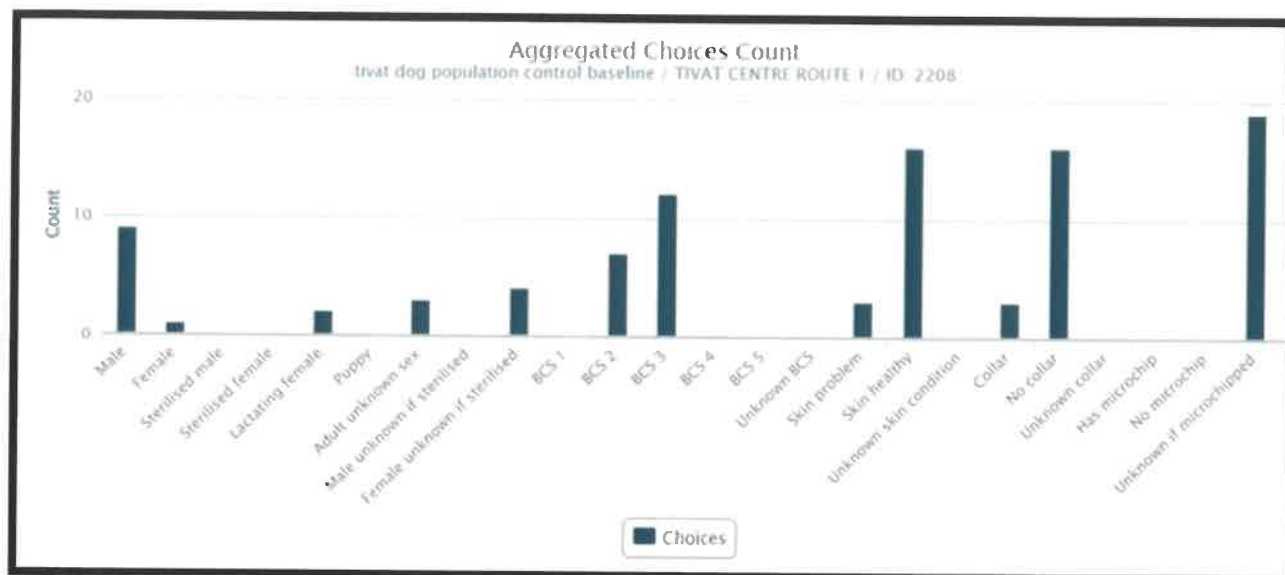
Slika br. 3. Mapa istraživanja Radovići.⁵

Grafikon br. 8. Istraživanje u Radovićima.

⁵ Ibidem.

Tivat 1

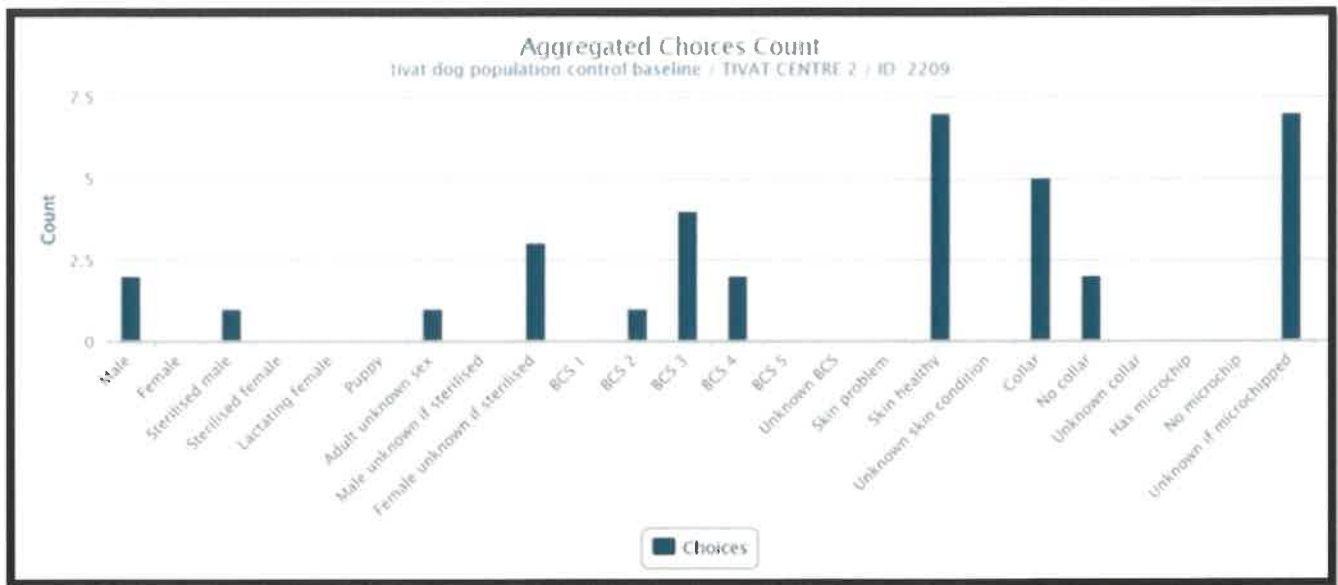
Grafikon br. 9. Istraživanje u Tivat 1.

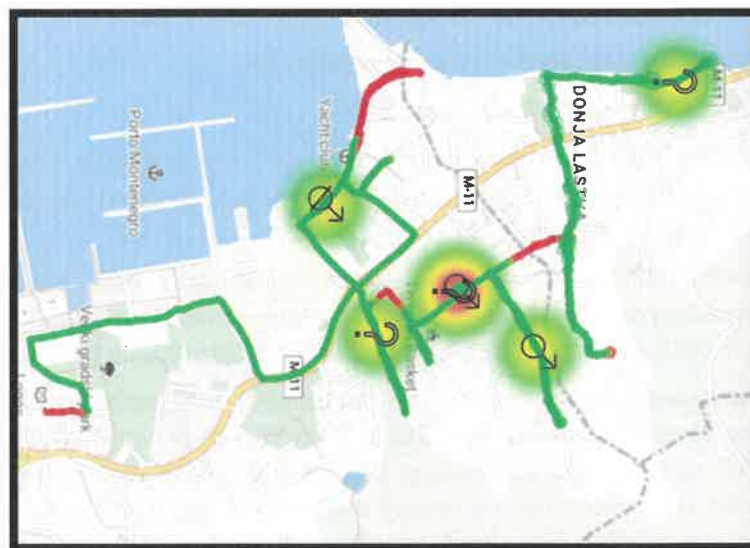
Slika br. 4. Mapa istraživanja Tivat 1.⁶

⁶ Ibidem.

Tivat 2

Grafikon br. 10. Istraživanje u Tivat 2.

Slika br. 5. Mapa istraživanja u Tivat 2.⁷

⁷ Ibidem.

6.2. VLASNIČKI PSI

Sekretarijat za saobraćaj i stambeno-komunalne djelatnosti Opštine Tivat u saradnji sa Sekretarijatom za inspekcijski i komunalni nadzor je sproveo istraživanje broja domaćinstava koji posjeduju pse. Upućen je poziv predstavnicima mjesnih zajednica sa molbom da pomognu oko prebrojavanja pasa u objektima individualnog stanovanja u mjesnim zajednicama u kojima su oni nadležni.

Što se tiče objekata kolektivnog stanovanja, kontaktirani su upravnici zgrada koji su dali podatke o broju pasa u zgradama u kojima su oni upravnici.

Dodatno, u komunikaciji sa Lovачkim udruženjem Tivta došli smo do podataka da udruženje broji preko 100 aktivnih članova, da taj broj stalno varira i da svaki član ima psa.

Takođe, kontaktirane su dvije Veterinarske ambulante koje postoje u Tivtu "Adria Vet" i "Vetmed" sa molbom da nam dostave izvještaj o broju čipovanih, sterilisanih i vakcinisanih pasa protiv bjesnila. Pored njih kontaktirana je i Veterinarska ambulanta "VetPort" iz Kotora jer se u istoj rade brzi testovi za lajšmaniozu i srčanog crva za pse sa teritorije opštine Tivat.

U okviru ovog istraživanja nije bilo moguće utvrditi precizan broj vlasničkih pasa te je u nastavku prikazan približan broj:

Približan broj pasa iz objekata individualnog stanovanja: 330

Približan broj pasa iz objekata kolektivnog stanovanja: 290

Približan broj pasa Lovачkog udruženja Tivat: 115

U Tivtu približno približno 735 domaćinstava drži pse⁸, bez obzira na broj vlasnika unutar samog domaćinstva (npr. u jednom domaćinstvu mogu biti dva psa, ali jedan pas pripada i vodi se na jednog člana porodice, a drugi na drugog člana).

U popisu stanovništva 2011. godine u Tivtu je bilo 4.834 domaćinstava. Ovo znači da u prosjeku skoro svako sedmo domaćinstvo u Tivtu ima psa. I ovaj podatak je relativan obzirom da je mjerilo za prosjek popis koji je bio iz 2011. godine jer broj domaćinstava svakako nije na tom nivou.

Iz veterinarske ambulante "Adria Vet" dostavili su približan broj podataka. U posljednja četiri mjeseca urađeno je preko 35 operativnih zahvata dok je u prethodnoj godini dana vakcinisano protiv bjesnila oko 600 vlasničkih pasa a preko 300 pasa je čipovano. Oboljelih pasa od Leishmanie canis trenutno ima na terapiji oko 10, trenutno su na terapiji dva psa koji imaju srčanog crva a da su u prethodnoj godini imali oko dva oboljela psa. Dalje navode da u periodu od septembra do decembra imaju znatno više operacija nego tokom ljetnjeg perioda.⁹

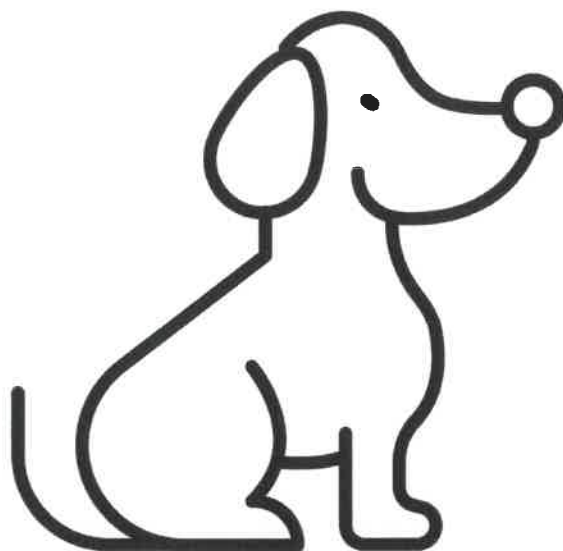
Veterinarska ambulanta "Vetmed" je dostavila približan broj podataka čipovanih, sterilisanih i vakcinisanih vlasničkih pasa protiv bjesnila. Navode da je u periodu od prethodne tri godine čipovano 30 pasa i da su svi vakcinisani protiv bjesnila. Takođe, navode da je broj redovnih vakcinacija nešto manji jer vlasnici pasa nisu ažurni da obnavljaju vakcinaciju svake godine, te da je broj sterilisanih ženski je cca 30 do 35 a mužjaka cca 20.¹⁰

Veterinarska ambulanta "Vet Port" nije dostavila tražene podatke.

⁸ Rezultati dobijeni ispitivanjem sprovedenim u Tivtu u 2023. godini.

⁹ Podaci dobijeni od veterinarske ambulante "Adria Vet", oktobar 2023. godine.

¹⁰ Podaci dobijeni od veterinarske ambulante "Vetmed", septembar 2023.godine.

7. CILJEVI PLANA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA NA TERITORIJI OPŠTINE TIVAT

Okvirni ciljevi plana za kontrolu populacije pasa u opštini Tivat obuhvataju:

- smanjenje i kontrolu populacije napuštenih pasa i pasa bez nadzora;
- poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih pasa i pasa bez nadzora;
- izgradnju sistema za kontrolu populacije pasa;
- poboljšanje uslova u skloništu;
- jačanje instituta "odgovornog vlasništva", kao i edukaciju i podizanje svijesti stanovništva;
- smanjenje broja ujeda i drugih negativnih pojava izazvanih od strane uličnih pasa (saobraćajne nesreće, izazivanje šteta domaćinstvima i dr.).

8. AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA

Na osnovu postojećih podataka i trenutne situacije na teritoriji opštine Tivat, sve u cilju realizacije ovog plana, predlažemo sljedeće mjere:

1. usvajanje i promociju lokalnog plana za kontrolu populacije pasa i njegovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa i njihove rasprostranjenosti;
2. identifikaciju i registraciju pasa u skladu sa zakonom;
3. kontrolu razmnožavanja;
4. unapređenje uslova u skloništu za napuštene životinje;
5. saradnju sa Lovačkim udruženjem u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa;
6. edukaciju i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu;
7. razmatranje lokacije parka za pse i ograđenog dijela plaže za pse;
8. smanjenje učestalosti ugriza pasa;

9. sankcionisanje nelegalnih odgajivačnica pasa;
10. sprečavanje prevoza i ostavljanja pasa lotalica sa teritorija drugih opština;
11. nabavku kanti za odlaganje psećeg otpada.

Kombinovanjem navedenih mjera kontrole populacije pasa moguće je postići najbolje rezultate.

8.1. USVAJANJE I PROMOCIJA LOKALNOG PLANA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA I NJEGOVO PRAĆENJE SA POČETNOM PROCJENOM POSTOJEĆEG BROJA PASA I NJIHOVE RASPROSTRANJENOSTI

Početna procjena postojećeg broja pasa i njihova rasprostranjenost su dio lokalnog plana za kontrolu populacije pasa čiji je nosilac opština Tivat.

Da bi se razumjela dinamika populacije pasa u datoj zajednici, može se koristiti nekoliko različitih metoda: metode za dobijanje ukupnog broja populacije (procjena ukupnog broja) i metode za kontinuirano praćenje gustine i broja pasa na ulicama. Ove procjene populacije pasa mogu takođe da otkriju problem koji se odnosi na pse na određenoj lokaciji, što će pomoći prilikom određivanja prioriteta ključnih aktivnosti u sistemu kontrole.

Mjere na lokalnom nivou, u skladu sa rezultatima procjene i specifičnosti sredine treba da imaju za cilj:

- poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih, napuštenih i pasa lotalica;
- smanjenje i kontrolu populacije napuštenih i pasa lotalica;
- smanjenje broja ujeda i drugih negativnih pojava i situacija (saobraćajne nesreće, buka i slično);
- promovisanje odgovornog vlasništva i podizanje svijesti stanovništva;
- smanjenje rizika od bjesnila, ehinokokoze i drugih zoonoza;
- sprečavanje negativnih uticaja pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije, buka) i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca.

Plan će biti usaglašen sa zakonskom regulativom i Programom za kontrolu populacije u Crnoj Gori. Vršiće se kontinuirano sprovođenje monitoring i evaluacije, kako bi se procjenila uspješnost programa i planirale dalje aktivnosti. Članovi radne grupe će se sastajati na pola godine da nadgledaju implementaciju plana. Takođe, predstavnici Opštine Kotor i Tivat bi se trebali usaglasiti oko planova i akcija između opština. O rezultatima sprovođenja plana vršiće se godišnje izvještavanje Uprave i Savjeta za zaštitu životinja, najkasnije do 30.aprila tekuće za prethodnu godinu.

Praćenje i ocjenjivanje plana važno je zbog:

- procjene stanja kako bi se pokazalo u kojoj mjeri plan ostvaruje svoje ciljeve;
 - prepoznavanja problema, poboljšanja sprovođenja i definisanja uspješnih mjera djelovanja;
 - poređenja uspješnosti plana koji se koristi na različitim lokacijama i u različitim situacijama (pod pretpostavkom da su metode standardizovane);
- redovnog usklađivanja/ažuriranja.

Praćenje i evaluacija je stalan proces kojim se vrši provjera napretka plana i mjera u odnosu na ciljeve definisane programom i lokalnim planom i omogućava redovno usklađivanje/ažuriranje.

Opšti indikatori koji se prate između ostalih su:

- veličina populacije pasa, rasprostranjenost i gustina;

- psi koji su obuhvaćeni programom CNR;
- zdravlje i dobrobit pasa u ciljnoj populaciji (npr. fizičko stanje, stanje kože, povrede ili šepavost);
- učestalnost zoonoza kod životinja i ljudi;
- broj ugriza pasa;
- broj udomljenih, uhvaćenih pasa;
- stav i ponašanje zajednice prema psima, vlasnički trendovi i odgovornost vlasnika;
- i drugi indikatori.

Za potrebe monitoring i evaluacije postoje mnogi izvori informacija koji se mogu koristiti, uključujući:

- povratne informacije iz lokalne zajednice (sastanci, upitnici ili ankete itd.);
- dokumenta i mišljenja relevantnih stručnjaka (npr. veterinar, ljekara i institucija koje sprovode zakone itd.);
- mjerenje i procjene broja i kondicije pasa (direktna posmatranja veličine populacije i statusa dobrobiti);
- i drugi dostupni izvori.

Promocija lokalnog plana

Od presudnog je značaja da u procesu konsultacija učestvuju svi oni koji se posredno ili neposredno suočavaju sa problemom napuštenih pasa. Potrebno je u najvećoj mjeri koristiti participativan pristup i to tako što će zainteresovane strane biti konsultovane, a njihovi predlozi korišćeni prilikom osmišljavanja budućih intervencija. Na ovaj način plan će biti mnogo bolje prihvaćen u lokalnoj zajednici i njegove šanse za uspjeh će biti veće.

Potrebno je naglasiti da je problem pasa lualica društveno ekonomski problem i stoga je neophodno uključiti i dobiti podršku od šire zajednice. Neophodno je da svaki plan bude podržan i uključuje interese lokalne zajednice, aktivirati lokalne medije, kako bi se stvorili pozitivni preduslovi za implementaciju Plan kontrole populacije pasa na lokalnom nivou, čiji je dio i kampanja za promociju odgovornog držanja pasa kao i kampanje podizanje svijesti o ovoj temi u narednim godinama trajanja programa. U sklopu kampanje potrebno je organizovati tribine i radionice na lokalnom nivou, kako bi se stvorio pozitivan kontekst za implementaciju i obezbjedila podrška lokalne zajednice i svih relevantnih predstavnika na lokalnom nivou, prvenstveno kroz saradnju sa NVO.

Indikator za navedenu mjeru je evaluacija projekata sprovedenih u saradnji sa NVO sektorom, čije su aktivnosti, između ostalih i podizanje svijesti kroz medijsku promociju, edukacija u obrazovnim institucijama, kao i anketiranje ciljnih grupa, dijeljenje promotivnog materijala i sl.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat u saradnji sa nadležnima institucijama i drugim zainteresovanim stranama (Uprava, Savjet za zaštitu životinja, lokalni veterinari, NVO itd.);

Rok: IV kvartal 2023.godine usvajanje plana a njegova implementacija i promocija 2024-2029.godine.

8.2. IDENTIFIKACIJA I REGISTRACIJA PASA U SKLADU SA ZAKONOM

Registracija i identifikacija pasa je ključni dio odgovornog vlasništva pasa, jer je povezana sa programima za zdravlje životinja, kao što je obavezna vakcinacija protiv bjesnila i omogućava praćenje pasa i pronalaženja vlasnika ako se pas izgubi i sprovođenje kaznene politike.

Vakcinacija protiv bjesnila i identifikacija pasa zakonska su obaveza vlasnika. Čipovanje je obavezno za sve odrasle i novorođene pse, najkasnije 90 dana od rođenja, odnosno prilikom prve vakcinacije protiv virusnih bolesti ili napuštanja legla. Za pse koji su čipovani tokom proteklih godina, uslijediće provjera čipa. Ukoliko je čip nemoguće očitati, pas će biti ponovo označen.

Mikročip je trajan, a očitava se pomoću kompatibilnog elektronskog čitača. Preko broja na čipu u jedinstvenoj bazi mogu se dobiti podaci o životinji i njenom vlasniku, čime se pored ostalog postiže i veći nivo odgovornosti držalaca životinja, a vlasnici stižu jedan od neophodnih uslova da svog ljubimca mogu voditi van granica Crne Gore.

Zahvaljujući identifikaciji registraciji pasa moguće je pratiti i zdravstveni status obilježenih životinja, a obilježavanje je važno i za buduće aktivnosti na kontroli populacije pasa.

Identifikacija psa i registracija tog psa sa vlasnikom u Registar kućnih ljubimaca predstavlja važno sredstvo za ponovno spajanje izgubljenih pasa sa vlasnicima. Ona je dobar osnov za sprovođenje zakona i podsticanje odgovornosti kod vlasnika, jer životinja postaje prepoznatljiva kao vlasnička.

Dosljedno sprovođenje propisa za identifikaciju i registraciju pasa jedinstvenim identifikacijskim oznaka (mikročip), te ažuriranje uspostavljene baze podataka je u nadležnosti Uprave. Nakon identifikacije i vakcinacije od strane registrovane veterinarske ambulante vrši se upis pasa u Registar kućnih ljubimaca u skladu sa Zakonom o veterinarstvu i Pravilnikom o načinu identifikacije pasa i mačaka ("Službeni list CG", br. 062/18). Vlasnik životinje dobija i pasoš za kućne ljubimce.

Slika br. 6. Pasoš za kućne ljubimce.¹¹

Opština Tivat će planirati sredstva potrebna za uslugu čipovanja vlasničkih pasa, kako bi se u kontinuitetu implementirao ovaj pravilnik, te kako bi svi psi bili identifikovani mikročipom registrovani u bazu podataka radi utvrđivanja stvarnog broja vlasničkih pasa i veličine populacije pasa. Takođe je važno a ujedno i obaveza skloništa da se svi psi u skloništu identifikuju mikročipom i registruju u Registar kućnih ljubimaca i to obavlja angažovana veterinarska ambulanta u skloništu.

Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja, Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja, Pravilnikom o načinu identifikacije pasa i mačaka regulišu se pitanja i kaznena politika u ovoj oblasti. Takođe i lokalnom Odlukom o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu potupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama između ostalog propisuju se uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, sakupljanje, smještaj, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja, kao i predviđene kaznene mjere za pravna i fizička lica – vlasnika pasa, kao i za privredno društvo koje vrši poslove zbrinjavanja napuštenih i izgubljenih kućnih ljubimaca i održavanje skloništa za njihovo zbrinjavanje.

NVO "Prijatelji pasa", koji je ujedno i član radne grupe za izradu ovog plana, će donirati četiri čitača mikročipova Komunalnoj policiji i organizovati obuku za njih.

U akcionom planu ovog dokumenta navedene su aktivnosti pod rednim brojem 8.2., kao i akteri koji treba da ih sprovode, dok su indikatori broj vlasnika, kao i broj identifikovanih i vakcinisanih pasa.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, veterinarske organizacije, Komunalno Kotor d.o.o., NVO

Rok: I kvartal 2024. godine nabavka 4 mikročipa, ostale aktivnosti 2024-2029.

¹¹ <https://ljubimci.telegraf.rs/vesti-i-dogadjaji/srbija-ljubimci/3710989-dokumenta-za-ljubimce-za-put-i-prelazak-granice-u-crnu-goru-ili-bosnu>, datum i vrijeme pristupa: 10.10.2023., 17:15

8.3. KONTROLA RAZMNOŽAVANJA

Kontrola razmnožavanja uz odgovorno vlasništvo je značajna mjera u kontroli i upravljanju populacijama pasa. Radi kontrole razmnožavanja populacije pasa, Opština Tivat će, kao i u prethodnom periodu ostvariti kontakt sa međunarodnim NVO, kako bi se razmotrile mogućnosti donacije sredstava neophodnih za ovu aktivnost.

Smanjenje reprodukcije je humani način ograničavanja rasta populacije. Tamo gdje postoje populacije pasa bez nadzora ili bez vlasnika, kontrola reprodukcije se koristi za stabilizaciju ili smanjivanje njihovog broja na prihvatljiv nivo.

Na osnovu člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i prema standardima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (WOAH), kontrola razmnožavanja je obaveza vlasnika i predstavlja odgovornost vlasnika psa koji je dužan obezbijediti kontrolu razmnožavanja životinja pod njegovim nadzorom. Kontrola razmnožavanja je sastavni dio odgovornog vlasništva, a njene metode uključuju sljedeće: hiruršku sterilizaciju, hemijsku kontracepciju i odvajanje ženki za vrijeme estrusa od nekastriranih mužjaka.

Hiruršku sterilizaciju može obavljati samo veterinar zaposlen u registrovanoj veterinarskoj ambulanti. Ona uključuje odgovarajuću metodu uz primjenu anestezije i ublažavanje bola, poštujući standard dobre veterinarske prakse. Ljekovi i drugi veterinarski-medicinski proizvodi koji se koriste u kontroli razmnožavanja treba da budu sigurni, kvalitetni i efikasni za traženu svrhu, da se koriste u skladu sa uputstvom proizvođača i da imaju dozvolu za stavljanje u promet izdatu od strane Agencije za lijekove i medicinska sredstva Crne Gore.

Subvencioniranje programa sterilizacije od strane državnih ili drugih organa i organizacija u kombinaciji sa drugim mjerama kontrole populacije pasa može znatno pomoći u smanjenju broja pasa lualica i početnoj fazi implemetacije, ali je vrlo bitno planirati održivost takvog sistema nakon što se subvencioniranje završi.

Uhvati-steriliši-vakciniši-pusti (CNVR) je jedna od mjera koja se može koristiti, a kojom se kontroliše populacija na određenom lokalitetu gdje je stanovništvo informisano o ciljevima i očekivanim rezultatima CNVR intervencije. Potrebno je uspostaviti sistem nadzora nad psima koji su obuhvaćeni CNVR programom, koji će biti identifikovani i vidno obilježeni. Vraćeni psi moraju biti pod nadzorom lica koje će prihvatiti odgovornost da vodi brigu o njima. CNVR se može koristiti kao prelazna mjera dok se ne izgradi sveobuhvatni sistem i stabilizuje populacija pasa. CNVR je pogrešno shvaćen kao jedinstvena metoda za kontrolu populacije pasa. Međutim, on jeste jedan od načina za kontrolu reprodukcije i, kao i svaka druga mjera za kontrolu populacije, mora se koristiti u kombinaciji sa ostalim mjerama. CNVR nije sprovodiv na svim lokacijama; zahtjeva tolerantnu zajednicu koja prihvata pse lualice i koja je spremna da brine o psima lualicama. Takođe, bitno je da postoji odobrenje od strane institucija za CNVR i da je CNVR integrisan u sistem kontrole. CNVR nije

odgovarajuća metoda za sve pse, ona bi se trebala primjenjivati na individualnoj osnovi i obuhvatiti pse za kojke je ta metoda najadekvatnija.¹²

Na primjer, udomljavanje može biti prikladnije za neke pse, kao što su socijalizovani štenci, dok psi koji izazivaju sukob kroz agresivno ponašanje ne mogu biti pogodni za povratak na teritoriju na kojoj su uhvaćeni. CNVR metodom se može doprinjeti smanjenju broja rođenih štenaca, ali tamo gdje je smrtnost štenaca velika populacija pasa se ne održava reprodukcijom, već napuštanjem i kretanjem pasa, pa je važno da se CNVR kombinuje sa ostalim mjerama radi uticaja na veličinu odrasle populacije pasa. Procenat ženki koje treba sterilisati godišnje zavisi od potencijalne stope rasta populacije (broj pasa koji će se reprodukovati nakon jedne godine, u poređenju sa prvobitnim brojem pasa). Psi moraju biti vraćeni tamo gdje su uhvaćeni nakon postoperativnog perioda u što kraćem mogućem roku, koji nije duži od 14 dana, pod uslovom da je životinja zdrava i oporavljena. Na taj način se održava populacija pasa na njihovim izvornim teritorijama pristupom istim resursima kao i prije hvatanja i izbjegava se rizik od agresije između pasa koji proizilazi iz puštanja na druge teritorije. Sterilizacija i kastracija pasa koji idu na udomljavanje nije isto što i sprovođenje CNR metode i vraćanje na prvobitnu teritoriju na način da se u što kraćem roku sterilise i kastrira što veći broj pasa.

Potrebno je kontinuirano sprovođenje kampanje koje promovišu sterilizaciju i kastraciju vlasničkih pasa, jer su napušteni vlasnički psi prepoznati kao jedan od glavnih izvora pasa na ulicama i povećanja populacije.

U akcionom planu ovog dokumenta navedene su aktivnosti pod rednim brojem 8.3., kao i akteri koji treba da ih sprovede, gdje je između ostalog predviđeno subvencioniranje sredstava za sterilizaciju/kastraciju 50 % za vlasničke pse. Za pse lualice sterilizaciju/kastraciju pasa obavlja angažovana veterinarska ambulanta u skloništu.

Indikatori bi bili broj sterilisanih vlasničkih i pasa lualica, kao i smanjen broj pasa lualica.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, "Komunalno Kotor" d.o.o, veterinarske ambulante.

Rok: 2024-2029. godine

8.4. UNAPREĐENJE USLOVA U SKLONIŠTU ZA NAPUŠTENE ŽIVOTINJE

Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja definisano je da poslove organizacije i sakupljanja napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) vrše lokalne samouprave odnosno higijeničarske službe koje za to treba da budu opremljene vozilima za prevoz sa opremom i osobljem osposobljenim za navedene poslove u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje ("Službeni list Crne Gore", br. 028/15). Hvatanje, prevoz i držanje napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) u skloništima treba da se obavlja na način kojim se kod životinje ne izaziva patnja, bol i strah. Skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce) mogu osnivati privredna društva i preduzetnici, odnosno druga pravna lica na lokacijama na kojima smještaj životinja neće narušavati javni red i mir. Uprava vodi registar objekata za privremeni smještaj (pansioni i skloništa) i nadležna je za poslove utvrđivanja ispunjenosti veterinarsko-sanitarnih uslova koji se utvrđuju neposrednim

¹² [file:///C:/Users/Asus/Downloads/predlog-programa-za-kontrolu-populacije-pasa-u-crnoj-gori%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/predlog-programa-za-kontrolu-populacije-pasa-u-crnoj-gori%20(1).pdf), datum i vrijeme pristupa: 20.09.2023. godine., 10:30

pregledom objekata od strane komisije. Bliže uslove koje moraju ispunjavati pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica i način vođenja registra propisan je Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje.

Skupština opštine Tivat je usvojila Odluku o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 033/10, 034/14 i 028/16). Zakonski osnov za donošenje ove odluke sadržan je u članu 27 stav 7 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list Crne Gore", br. 014/08, 040/11 i 047/15), članu 15 stav 1 Zakona o komunalnim djelatnostima ("Službeni list Crne Gore", br. 055/16, 074/16, 002/18 i 066/19, 140/22), članu 27 tačka 24 Zakona o lokalnoj samoupravi ("Službeni list Crne Gore", br. 002/18, 034/19 i 038/20) i članu 39 stav 1 Statuta Opštine Tivat ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 024/18 i 009/20). Odluka je bila neophodna kako bi se stvorili uslovi za kvalitetnije obavljanje komunalne djelatnosti zbrinjavanje napuštenih i izgubljenih životinja (kućnih ljubimaca) i održavanje skloništa za njihovo zbrinjavanje, uspostavljanje kontrole populacije pasa i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu, kao i smanjenje broja ujeda i napada pasa na građane i njihovu imovinu i povećanje stepena zaštite dobrobiti životinja.

Ugovorom o povjeravanju obavljanja komunalnih djelatnosti zbrinjavanje napuštenih ili izgubljenih životinja (kućnih ljubimaca) i održavanje skloništa za njihovo zbrinjavanje od 30.12.2022. godine dato je na upravljanje DOO "Komunalno Kotor" Kotor, a povjeravanje poslova propisano je Odlukom o osnivanju zajedničkog Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat DOO "Komunalno Kotor" Kotor ("Službeni list Crne Gore – opštinski propisi", br. 002/10).

U skladu sa navedenom Odlukom, Sklonište je dužno da pruža sljedeće usluge:

- organizuje sakupljanje i prevoženje izgubljenih i napuštenih pasa do Skloništa;
- preuzme psa kojeg držalac više ne može ili ne želi da drži;
- prima prijave o napuštenim i izgubljenim psima;
- napuštenom i izgubljenom psu obezbjeđuje odgovarajući smještaj sa dovoljno svjetlosti, toplote i prostora i zaštitom od vremenskih prilika i prirodnih neprijatelja, kao i hranu i vodu i higijenu prostora;
- vrši registraciju napuštenih pasa;
- obezbjeđuje njegu i veterinarsko-zdravstvenu zaštitu;
- obezbjeđuje kontrolu razmnožavanja;
- traži držaoce napuštenih i izgubljenih pasa;
- udomljava napuštene i izgubljene pse putem oglašavanja na sopstvenom web site-u, preko javnih medija i web site-a Udruženja za zaštitu životinja i na drugi odgovarajući način;
- vodi evidenciju o prezetim psima, njihovom zbrinjavanju, zdravstvenom stanju, udomljavanju i drugim mjerama i radnjama u skladu sa Zakonom i drugim propisima.

Zajedničko sklonište za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat osnovano je na području Opštine Kotor na kat.parc. 967 KO Kavač. Na osnovu riješenja Veterinarske Uprave Crne Gore br. 0690-323/12-0306-194/2 od 14.09.2012. godine, sklonište je ispunilo potrebne uslove za rad i započelo sa djelatnošću prikupljanja i zbrinjavanja napuštenih i izgubljenih pasa.

Smještaj pasa vrši se u objektima koji raspolažu sa osam kaveza po 22,5m² i osam boksova po 13,5m², što sa pomoćnim prostorijama čine kvadraturu od 348 m², kao i karantinski dio sa 20 kućica za prijem i dvorište za istrčavanje. Za potrebe rada obezbijeđeno je vozilo sa specijalnim kavezima, oprema za hvatanje pasa i njihovo humano sklanjanje sa javnih površina, kao i zaštitna oprema.

Svi boksovi imaju dvorište za istrčavanje pasa i kanale za otpadne vode. U sklopu skloništa nalazi se magacin za hranu, dva zamrzivača za skladištenje hrane, kuhinja za kuvanje hrane, kupaona sa dvije kade. U neposrednoj blizini skloništa nalazi se kancelarija i veterinarska ambulanta u kojoj se vrše pregledi pasa smještenih u našem objektu.

Slika br.7. Pas iz skloništa sa higijeničarem Darkom¹³

Na poslovima prikupljanja napuštenih i izgubljenih pasa i njihovog zbrinjavanja angažovano je sedam izvršioaca: poslovođa skloništa, vozač (2 izvršioaca), higijeničar (4 izvršioaca).

Tokom 2020. godine sa teritorije opštine Tivat prikupljeno je 85 odraslih pasa i 64 štenadi.

Tokom 2021. godine sa teritorije opštine Tivat prikupljeno je 84 odraslih pasa i 39 štenadi.

Tokom 2022. godine sa teritorije opštine Tivat prikupljeno je 90 odraslih pasa i 33 štenadi.¹⁴

Dana 25.06.2020. godine DOO "Komunalno" Kotor je sklopilo Ugovor za pružanje veterinarskih usluga sa DOO "Vet Port" u Kotoru koji traje do isteka finansijskog dijela ponude.

Načelno je ugovoreno sa internacionalnim školama u Tivtu i Kotoru da se napravi donatorsko veče ili neka druga akcija za prikupljanje donacija (novčanih ili u vidu hrane) za sklonište. Ove ustanove su osvešćenije, prijateljski nastrojene prema životinjama i veoma zainteresovane za ove aktivnosti.

¹³ Izvještaj Azil Kotor, avgust 2023. godine.

¹⁴ Ibidem.

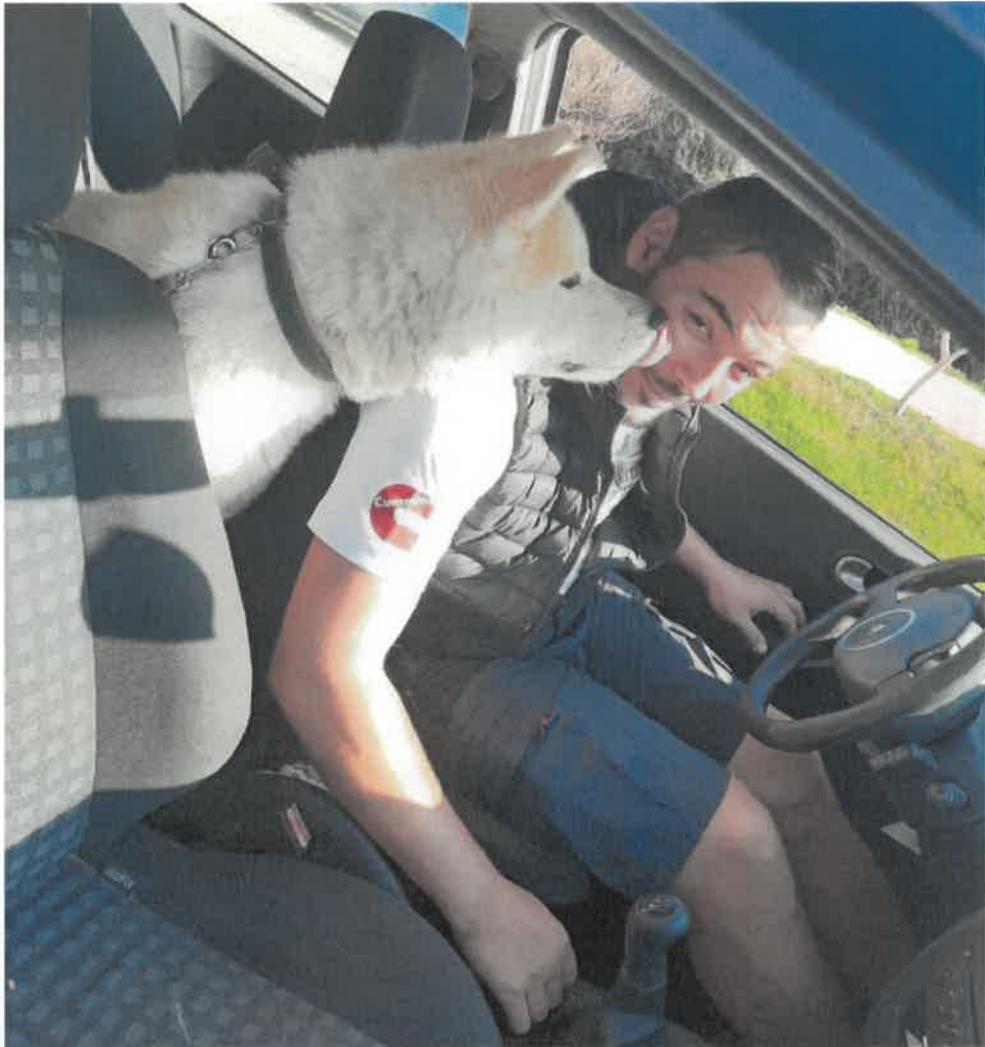
Poželjno je da se i druge škole, kao i Turistička organizacija Tivat uključe u ove aktivnosti i daju svoj doprinos.

U skloništu moraju biti zaposlena lica osposobljena za brigu o životinjama u skladu sa propisima o zaštiti dobrobiti životinja. Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje propisano je da se sposobljavanje lica za brigu o životinjama vrši na seminarima prema program koji sadrži osnove iz oblasti zaštite dobrobiti životinja, pet sloboda (Five freedoms: od gladi i žeđi kroz obezbjeđivanje dovoljnih količina kvaliteta hrane i svježe vode; od neudobnosti kroz obezbjeđivanje odgovarajućeg zaklona i mjesta za odmor; od bola, povreda i bolesti kroz obezbjeđivanje brze i adekvatne veterinarske njege i preventivne zdravstvene zaštite; od straha i stresa kroz obezbjeđivanje uslova i postupaka koji ne dovode do mentalne patnje životinje i sloboda ispoljavanja osnovnih oblika ponašanja karakterističnih za vrstu kroz obezbjeđivanje dovoljno prostora, adekvatnih objekata za držanje životinja i odgovarajućeg društva životinja iste vrste), osnove iz filozofije životinja, potrebe životinja za hranom i vodom, način postupanja sa životinjama, osnove o načinu i sredstvima za prikupljanje, prevoz i postupanje tokom prevoza kao i uslove u pogledu prevoznih sredstava.

Opština Tivat će inicirati da Opština Kotor uradi Projekat i procjenu troškova za zaštitnu ogradu oko imanja gdje se nalazi sklonište kao i za pregradne zidove koji razdvajaju pse po veličini, uzrastu i stepenu socijalizacije i doniraće iznos koji ona procjeni da treba ukoliko se projekat realizuje.

Kako postojeće sklonište ima ograničen kapacitet i samo jedno vozilo, to je potrebno razmotriti i druge mogućnosti rješavanja problema kontrole populacije pasa, u cilju smanjenja njihovog broja na ulicama, proširenjem kapaciteta i nabavkom novog vozila. Opština Tivat će uputiti zahtjev Luštici bay za donaciju vozila.

Udomljavanjem se rješava problem napuštenih pasa i s tim u vezi treba promovisati udomljavanje pasa iz prihvatilišta.

Slika br.8. Udomljeni pas iz skloništa sa svojim vlasnikom Aleksandrom¹⁵

26. avgusta se obilježava Svjetski dan pasa, sa ciljem da se skrene pažnja javnosti na odgovorno vlasništvo i udomljavnja ovih životinja. Svjetske i domaće organizacije i udruženja za zaštitu životinja nastoje da različitim aktivnostima smanje broj pasa lualica, tako što će im obezbjediti siguran dom. S tom namjerom je 2004. godine, 26. avgust ustanovljen kao Dan pasa.

¹⁵ Ibidem.

Slika br. 9. Udomljeni pas iz skloništa¹⁶

Opština Tivat će izdvojiti sredstva za organizovanje dana udomljavanja pasa iz skloništa u saradnji sa NVO "Prijatelji pasa" i Azilom. Da bi se povećao broj udomljavanja pasa svaki pas bi trebao da bude individualiziran sa profilom o njegovom karakteru, ponašanju, dobi, zdravlju i fotografisan za promociju na društvenim mrežama.

Slika br. 10. Vana, udomljeni pas iz skloništa¹⁷

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

Slika br. 11. Pas koji je udomljen na Brdištima¹⁸

Za unaprijeđenje svakodnevnog upravljanja i organizovanja u skloništu potrebno je voditi elektronsku bazu podataka.

Opština Tivat će izdvojiti određena sredstva za rekonstrukciju prijemnog dijela karantina, nadogradnju objekata za kupanje i dotjerivanje kao i stola za šišanje pasa.

Mjere za ovu aktivnost su definisanje nedostataka: unapređenje rada skloništa, rekonstrukcija prijemnog dijela – karantina, nabavka vozila, nadogradnja objekata za kupanje i stola za šišanje pasa, nabavka posuda za hranu od nerđajućeg čelika, unapređenje procesa udomljavanja pasa iz prihvatilišta, vođenje elektronske baze podataka kao i donošenje plana za uklanjanje nedostataka u postojećem skloništu. Indikatori bi bili povećanje broja udomljenih pasa i unapređenje rada u skloništu.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, "Komunalno Kotor" d.o.o. NVO

Rok: Rekonstrukcija prijemnog dijela karantina i nadogradnja objekata za dotjerivanje i stola za šišanje pasa, nabavka posuda 2024.godine, ostale aktivnosti 2024-2029.godina

¹⁸ Ibidem.

8.5. SARADNJA SA LOVAČKIM UDRUŽENJEM U DIJELU KONTOLE POPULACIJE LOVAČKIH PASA

U cilju podizanja svijesti o dobrobiti, obavezi identifikacije i kontroli populacije lovačkih pasa, Opština Tivat treba da ostvari saradnju sa lokalnim lovačkim organizacijama.

Mjera bi bila saradnja i angažovanje lovačkog udruženja Tivat u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa, organizovanje određenog broja sastanaka s ciljem podizanju svijesti o odgovornom vlasništvu, promovisanje obavezne identifikacije i registracije lovačkih pasa kao i vakcinacije protiv bjesnila lovačkih pasa a indikator broj uključenih lovaca na sastancima, veći broj popisanih lovačkih pasa kao i smanjen broj istih na ulicama.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, Lovачko udruženje Tivat, Uprava, NVO

Rok: 2024-2029. godine

8.6. EDUKACIJA DJECE U OBRAZOVNIM USTANOVAMA O ODGOVORNOM VLASNIŠTVU KUĆNIH LJUBIMACA

Najveći izvor pasa na ulicama je posljedica neodgovornog vlasništva. Kako bi se podstaklo rješavanje ovog problema, potrebno je podizanje svijesti kako odraslih tako i djece školskog uzrasta o odgovornom vlasništvu, obavezama koje imaju kao sadašnji i budući vlasnici, držaoci kućnih ljubimaca i o svim elementima odgovornog vlasništva. Cilj je smanjenje broja napuštenih pasa i vlasničkih pasa bez nadzora.

PR služba Opštine Tivat je u prethodnom periodu sproveda tri kampanje za podizanje svijesti o obavezi poštovanja Odluke o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca 2020., 2021., i 2023.godine. Ova saopštenja su poslata svim medijima, a istovremeno su ove informacije postavljene na društvene mreže opštine Tivat: Facebook, Instagram i Viber zajednica. Štampan je i flajer A5 dimenzija u 2021.godini.

Slika br.12. Kampanja Opštine Tivat o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca¹⁹

¹⁹ <https://opstinativat.me/apel-vlasnicima-kucnih-ljubimaca-da-postuju-odluku-o-uslovima-i-nacinu-drzanja-kucnih-ljubimaca-2/>, datum i vrijeme pristupa: 01.09.2023., 20:45

Kao sastavni dio ovih kampanji izrađeni su promo materijali. Informacije su plasirane u saradnji sa Sekretarijatom za inspekcijski i komunalni nadzor, i ove godine u dogovoru sa Domom zdravlja Tivat i Azilom za Kotor i Tivat.

IMATE KUĆNOG LJUBIMCA?

Poštujte pravila o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca

- Psi se izvode na povocu koji odgovara veličini i snazi psa.
- Psi patuljaste rase se izvode samo na povocu.
- Opasne pse izvode punoljetne osobe na povocu, ne dužem od 1.5m i sa zaštitnom korpom.
- Psi se ne mogu izvoditi na javne zelene površine uređene kao cvijetnjaci ili travnjaci, na dječja i sportska igrališta, pijace, kupališta, groblja i šetališta.
- Vlasnik ljubimca dužan je za njime očistiti javnu površinu.

Prijavite nepoštovanje pravila
☎ 032 661 307 / 069 000 330
🌐 tivat.sistem48.me

OPŠTINA TIVAT

Slika br. 13. Kampanja Opštine Tivat o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca²⁰

Dugoročno, edukacija je jedan od najbitnijih elemenata sveobuhvatnog pristupa upravljanju populacijom, jer je ljudsko ponašanje vrlo uticajan faktor u dinamici populacije pasa. Uopšte, edukacijom treba podsticati veću odgovornost vlasnika pasa. Takođe, postoje specifične ključne poruke edukacije koje bi bilo bitno naglasiti tokom različitih edukativnih aktivnosti, na primjer: prevencija ugriza, odabir i briga o psima, što se očekuje od odgovornog vlasnika, upućivanje na značaj i mogućnost pristupa preventivnim tretmanima, znanje o normalnim i abnormalnim ponašanjima pasa.

Edukacija o ponašanju pasa, navikama i odnosu odraslih i djece prema njima, treba da sadrži: informacije o izboru odgovarajuće rase psa i osiguranje zdravlja i dobrobiti psa, što uključuje navikavanje psa na okolinu u kojoj se nalazi te socijalizacija i obuka psa: identifikaciju i registraciju pasa i upis u Registar kućnih ljubimaca koje vodi Uprava; spriječavanje bolesti, naročito bjesnila, ehinokokoze i lajšmanioze redovnom vakcinacijom i tretiranjem protiv endo i ekto parazita; edukacija namijenjena kako bi se smanjila učestalost ugriza, posebno djece; sprečavanje negativnih uticaja pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije i buka), uzrokovanjem saobraćajnih nesreća i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca; kontrolu razmnožavanja pasa putem kontrole reprodukcije i ograničavanja kretanja ženki u estrusu.

²⁰ Ibidem.

Edukacijske inicijative treba da se razvijaju u koordinaciji sa lokalnim obrazovnim ustanovama i trebaju biti sprovedene od strane obučениh profesionalaca. Bitno je uključiti sve potencijalne izvore za edukaciju o psima kako bi se obezbjedilo da su poruke dosljedne, sa posebnim fokusom na poruke protiv surovosti i promovisanje pozitivne i zdrave koegzistencije sa životinjama u lokalnoj zajednici. Idealno, ovo bi objedinilo sve grupe iz područja za dobrobit životinja; veterinare, škole, institucije, organizacije za sprovođenje i medije. Poruke edukacije mogu biti prenešene na razne načine, uključujući formalne seminare i predavanja u školama.

Mjere su izrada i dijeljenje brošura ciljnoj grupi, podizanje svijesti u javnosti kroz štampane i elektronske medije i uspostavljanje saradnje sa obrazovnim ustanovama da se odredi određeni dan u godini kada će se organizovati edukativna predavanja o kućnim ljubimcima. Indikator bi bio broj realizovanih objava u medijima i broj organizovanih edukativnih predavanja.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, NVO, lokalni mediji, relevantne institucije. U planiranje i realizaciju ovih aktivnosti treba uključiti Ministarstvo prosvjete, veterinarske organizacije.

Rok: 2024-2029. godine

8.7. RAZMATRANJE LOKACIJE PARKA ZA PSE I OGRAĐENOG DIJELA PLAŽE ZA PSE

Tivat je privlačna turistička destinacija koju turisti posjećuju tokom čitave godine. Sve je više turista sa kućnim ljubimcima koji se susreću sa problemom da nemaju lokaciju gdje bi mogli da se druže sa svojim ljubimcima.

Park za pse bi bilo idealno mjesto za one koji nemaju ograđenu okućnicu ili nemaju u blizini stanovanja neku livadu za istrčavanje i igranje sa psom. Savršen primjer bili bi svi oni vlasnici pasa koji žive u stanu.

Ideja je da se napravi mjesto na kome će psi moći da se istrče, a da pritom ne narušavaju bezbjednost ljudi koji šetaju. Park bi bio pokriven kamerama, tako da bi svaki vlasnik morao da vodi računa o higijeni. Poželjno bi bilo da park bude u gradskom centru, a ne na periferiji, jer je ideja da bude dostupan što većem broju vlasnika pasa. Međutim kako teritorija opštine Tivat nema povoljnih nezauzetih lokacija za ovu namjenu trebalo bi razmotriti prvu što bližu dostupnu lokaciju.

Dvije susjedne opštine Tivat i Kotor bi mogle razmotriti zajedničku lokaciju parka za pse.

Na ulasku u park za pse treba da stoji istaknuta tabla sa pravilima ponašanja, koja je napravljena radi bezbjednosti pasa ali i njihovih vlasnika.

Na anketi koju je sprovedla Facebook grupa Mjesna zajednica Centar Tivat veliki broj građana je podržalo ovu inicijativu, slalo svoje prijedloge i slike svojih ljubimaca.

Slika br. 14. Anketa Mjesne zajednice Centar²¹

Tivat se takođe suočava sa problemom nedostatka plaže koja ima ograđeni dio za kućne ljubimce što Tivtu kao jednoj turističkoj destinaciji ne ide u prilog.

Vlasnici pasa u Tivtu nerijetko se suočavaju sa neprijatnostima kada dođe vrijeme za šetnju kućnih ljubimaca. Nedostatak parkova za pse muči svakog prosječnog vlasnika psa, a taj problem prevazilazi sa šetnjom između solitera, pored prometnih saobraćajnica gdje postoji niz opasnosti, ali i negodovanje sugrađana koji nisu ljubitelji životinja.

Na području Tivta ne postoji park za pse u kome bi vlasnici uživali u društvu svojih, ali i ljubimaca drugih vlasnika kao ni ograđeni dio plaže gdje bi se mogli kupati sa svojim psima.

Mjera bi bila razmatranje potencijalne lokacije parka za pse i njegova izgradnja ukoliko se za to steknu uslovi i da se ogradi jedan dio plaže za pse na nekoj lokaciji, a indikator bi bio smanjenje broja pasa na mjestima nepredviđenim i nepogodnim za vlasničke pse kao i povećanje zadovoljstva vlasnika pasa i eventualno povećanje udomljavanja uslijed poboljšanja kvaliteta života i uslova za držanje psa.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, nadležni sekretarijati, Opština Kotor, JP Morsko dobro, organizacija uključena u partnerstvo.

Rok: 2024-2029.godine

²¹ <https://www.facebook.com/groups/462191384515099/>, datum i vrijeme pristupa: 11.10.2023., 14:15

8.8. SMANJENJE UČESTALOSTI UGRIZA PASA

Organi lokalne samouprave svojim odlukama propisuju način držanja životinja na svojoj teritoriji, mjesta i prostore u kojima se mogu držati kućni ljubimci, kao i mjesto i način izvođenja kućnih ljubimaca na površine javne nemjene i površine u javnom korišćenju. U skladu sa tim, komunalna inspekcija je nadležna za vršenje nadzora nad sprovođenjem odluka organa lokalne samouprave i ona je ta koja nalaže mjere i propisuje odgovarajuće sankcije za nesavjesnog vlasnika. U slučaju nepoštovanja odredbi odluka organa lokalne samouprave, jasno su odlukama precizirane kazne, pa se tako neodgovorni vlasnik može novčano kazniti za učinjeni prekršaj.

Sušтина je u odgovornom držanju životinja, i u tome da kada se neko odluči za nabavku životinja treba da bude svjestan u šta se upušta, jer je držanje pasa velika obaveza. Potrebno je kažnjavati sve one koji se ne pridržavaju naredbi da svom ljubimcu stave korpu i povodac kad ga izvode u šetnju.

Prema Odluci o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama pas koji je određen kao opasan drži se u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita dobrobiti životinja. Shodno istoj Odluci član 13 stav 3 opasnog psa izvodi samo punoljetna osoba na kratkom povocu dužine od 1,5 m i sa zaštitnom korpom. Novčanom kaznom od 50 do 500 eura kazniće se za prekršaj fizičko lice ako ne postupa u skladu sa članom 13 ove Odluke.

Efikasno sredstvo za smanjenje učestalosti ugriza pasa su edukacija sa ciljem podizanja svijesti i prenošenje odgovornosti na vlasnika psa te primjena kaznenih odredbi propisanih zakonskom regulativom iz oblasti zaštite dobrobiti životinja (Zakon, podzakonski akti, odluke na lokalnom nivou). Uspostavljanje sistema identifikacije i registracije pasa značajno je za pronalaženje vlasnika psa i naplata štete koju eventualno prouzrokuje napušteni pas. Takođe, jedna od mjera zaštite od napada pasa je i registracija opasnih pasa te razvijanje odgovornog vlasništva. Vlasnik koji drži opasnog psa treba da prođe obuku sa psom, uz provjeru stepena socijalizacije psa. Ako poslije provjere stepena socijalizacije, opasan pas ne postigne zadovoljavajući nivo socijalizacije, ako i dalje predstavlja opasnost za druge ljude i životinje, takav pas se dalje ne drži i usmrćuje se na human način. Poslove obuke pasa mogu obavljati pravna ili fizička lica registrovana i upisana u evidenciju za tu djelatnost kod Kinološkog saveza Crne Gore, kao i lica registrovana i sertifikovana od strane priznate institucije za obuke pasa.

U protekle tri godine za ujede bezdomnih pasa na teritoriji opštine Tivat isplaćeno je ili se čeka isplata za oko petnaestak ujeda.

Mjera je sprovođenje kaznene politike i ispitivanje slučajeva ujeda zbog eventualnih zloupotreba, kroz saradnju sa svim institucijama uključenim u taj proces (Opština, MUP, tužilaštvo, Ministarstvo zdravlja, Uprava...), pojačane kaznene odredbe. Indikator je smanjenje broja prijavljenih eventualno nastalih šteta, kao i umanjen iznos izdvojenih sredstava za sudske postupke zbog nastale štete od pasa litalica.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Ministarstvom zdravlja

Rok: Kontinuirano

8.9. SANKCIONISANJE NELEGALNIH ODGAJIVAČNICA PASA

U Tivtu je prepoznat problem nelegalnih odgajivačnica pasa i u tom dijelu je neophodan pojačan inspekcijski nadzor. Takođe je potrebno motivisati ljude da prijavljuju nelegalne odgajivačnice pasa koje nerijetko predstavljaju i prava mučilišta za pse.

Kao što je navedeno odgajivačnice pasa sa tri i više rasplodnih ženki namijenjenih prodaji u komercijalne svrhe obavezne su da ispune veterinarsko-sanitarne uslove i budu registrovane od strane Uprave. Kako postoji nesklad između podataka Kinološkog saveza i Uprave potrebno je intezivirati aktivnosti na obaveznoj registraciji odgajivačnica.

Mjera je organizovanje sastanaka sa nadležnim institucijama kako bi sve odgajivačnice ušle u sistem, a indikator broj sastanaka i broj registrovanih odgajivačnica.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, Kinološki savez Crne Gore, Lokalna uprava

Rok: 2024-2029.godine

8.10. SPRIJEČAVANJE DOVOŽENJA PASA LUTALICA SA TERITORIJA DRUGIH OPŠTINA

Kako je u opštini Tivat veliki problem dovoženje pasa sa teritorija drugih opština, to je neophodno sistematski pristupiti rješavanju ovog problema.

Mjere su da Uprava definiše zakonsku obavezu svih opština da pse lualice čipuju kao svoje vlasništvo, kako bi se na taj način utvrdilo sa teritorije koje opštine isti se dovoze, , kao i pojačan inspekcijski nadzor i motivacija građana da prijavljuju takve slučajeve. Takođe je neophodna intenzivna saradnja lokalne uprave sa MUP-om, u cilju kontrole vozila kojim bi se eventualno vršio prevoz pasa sa jedne na drugu teritoriju opština.

Indikator je broj dovezenih pasa iz drugih opština.

Nosioci aktivnosti: Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, MUP, Opština Tivat, Komunalna policija i inspekcija

Rok: 2024-2029.godine

8.11. NABAVKA KANTI ZA ODLAGANJE PSEĆEG OTPADA

Sve češće nailazimo na pseći otpad na trotoarima, ispred ulaza u zgrade, što nailazi na negodovanje većine građana. Odlaganje sakupljenog sadržaja vlasnik psa je dužan da odlaže u posebne kante koje su obično postavljene na javnim površinama i za tu namjenu posebno obilježene. Na teritoriji opštine Tivat kante za odlaganje psećeg otpada postoje samo na Solilima.

Opština Tivat će kupiti određeni broj kanti za odlaganje psećeg otpada u dijelu neiskorišćenih sredstva oprijedijeljenih za izradu ovog Lokalnog plana.

Mjere su da se urede i obnove postojeće kante za pseći otpad i nabave nove za ostale djelove grada. Indikatori su smanjenje količine psećeg otpada na ulicama.

Nosioci aktivnosti: Opština Tivat, DOO Komunalno Tivat d.o.o.

Rok: 2024-2029.godine

9. NEOPHODNI RESURSI

Za implementaciju ovog plana lokalna samouprava treba da obezbjedi odgovarajuće ljudske, infrastrukturne i finansijske resurse.

Finansijski resursi su neophodni za razvoj službi i infrastrukture, kontrolu populacije, postupak sa psima u skladu sa odlukama i ostalim relevantnim propisima na lokalnom nivou i druge planirane aktivnosti i mjere.

Opština Tivat će izdvojiti 7.000€ godišnje za implementaciju ovog Lokalnog plana.

Takođe je će uspostaviti efikasnu međuinstitucionalnu, kao i saradnju sa civilnim sektorom radi efikasnog sprovođenja i održivosti.

Kooperativne aktivnosti odnosno uspostavljanje saradnje sa drugim zainteresovanim grupama koja se bave zaštitom dobrobiti životinja na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou u svrhu podizanja svijesti građana i promovisanja odgovornog vlasništva je od velikog značaja.

10. MONITORING I EVALUACIJA PLANA

Monitoring je kontuiran proces koji ima za cilj da provjeri da li Plan ide po planu i dozvoljava li česte izmjene. Procjena je postupak periodične provjere, koja se obično izvodi pri postignuću određenih rezultata, posredstvom indikatora, da bi se provjerilo da li Plan postiže željene i izrečene ciljeve.

Opština Tivat će organizovati sastanke sa predstavnicima radne grupe koji su učestvovali u izradi lokalnog plana dva puta godišnje na kojima će se vršiti postupci provjere i pratiti ostvarivanje željenih ciljeva.

Procjenu će takođe koristiti kao osnovu za odluke u pogledu budućih investicija i nastavljanja Plana. Obije procedure će uključiti mjerenje indikatora odabranih tokom dizajna jer oni oslikavaju bitne komponente Plana tokom različitih etapa.

Kontrola i monitoring bi trebalo da budu bitan dio Plana. Odabirući pravu listu pokazatelja, u pogledu njihove sposobnosti da odraze promjene koje se moraju mjeriti i koje se mogu mjeriti sa određenom dozom tačnosti, će biti ključ uspjeha u ovoj etapi. Da bi se odabrali ovi pokazatelji bitno je imati jasan plan šta je to što Plan treba postići. U idealnom slučaju pristupiće se nadziranju i procjeni na parcipativan način, gdje se konsultuju sve bitne zainteresovane strane uključene u proces davanja prijedloga. Takođe bitno je da imamo široke nadzore i da budemo pozitivni tokom ovog procesa, jer se stvari mogu promijeniti u suprotnostima sa očekivanjima. Razotkrivanje problema ili nedostataka bi se trebalo vidjeti kao prilike da se poboljša Plan, a ne kao greške koje iziskuju pravdanje. Koncept monitoringa i procjene nije komplikovan, ali ima puno odluka koje treba donijeti o tome šta se mjeri, način kako treba uraditi i kako se rezultati trebaju analizirati i koristiti.

Četiri glavna razloga za praćenje i ocjenjivanje Plana su:

- 1) poboljšanje sprovođenja, prepoznavanje problema i uspješnih mjera djelovanja;
- 2) procjena stanja kako bi se pokazalo u kojoj mjeri Plan ostvaruje svoje ciljeve;
- 3) poređenje uspješnosti metoda koje se koriste na različitim lokacijama i u različitim situacijama (pod pretpostavkom da su metode standardizovane);
- 4) redovno usklađivanje Plana.

Praćenje i evaluacija je stalan proces kojim se teži provjera napretka Plana i programskih mjera u odnosu na ciljeve definisane strategijom i lokalnim Planom i omogućava redovno usklađivanje. Opšti indikatori koje treba pratiti su:

- 1) veličina populacije pasa, rasprostranjenosti i gustina;
- 2) zdravlje i dobrobit pasa u ciljnoj populaciji (npr. tjelesnog stanja, stanje kože, povreda ili šepavost), kao i pasa koji su obuhvaćeni programom npr. CNR (ako intervencije uključuju direktno postupanje sa psima, treba pratiti dobrobit pasa kao rezultat tog postupanja);
- 3) učestalost zoonoza kod životinja i ljudi;
- 4) stav i ponašanje zajednice prema psima, vlasnički trendovi i odgovornost vlasnika.

Postoje mnogi izvori informacija koji se mogu koristiti u svrhu praćenja:

- 1) povratne informacije (npr. putem korišćenja upitnika ili anketa);
- 2) podaci i mišljenja dobijena od relevantnih stručnjaka (npr. veterinar, ljekara);
- 3) mjerenja i procjene broja i kondicije pasa (direktna posmatranja i procjene broja i gustine populacije- sistem detekcije Talea).

O rezultatima sprovođenja plana lokalne uprave godišnje izvještavaju Upravu i Savjet za zaštitu životinja, najkasnije do 30. aprila tekuće za prethodnu godinu.

Uprava izvještava Vladu Crne Gore jednom godišnje o realizaciji plana, najkasnije do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

Nosioci aktivnosti: Lokalne samouprave u saradnji sa nadležnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama, Uprava, Savjet za zaštitu životinja, lokalni veterinari, NVO).

Rok: Najmanje dva puta godišnje

11. LITERATURA

Relevantni linkovi I izvori:

- 1) OIE-Terrestrial Animal Health Code 2009, Chapter 7.7. Guidelines on straydog population control;
- 2) Rezultati ispitivanja sprovedeni u kontekstu OIE Platforme za dobrobit životinja u Evropi, <http://rpawe.oie.int/index.php?id=4>
- 3) ICAM, Dog Population Management Guidelines;
- 4) ICAM, Are we making a difference;
- 5) CNVR – Catch Neuter Vaccinate Release, prev. Mjera kontrole Uhvati-steriliši-vakciniši protiv bjesnila-pusti;
- 6) [file:///C:/Users/Asus/Downloads/predlog-programa-za-kontrolu-populacije-pasa-u-crnoj-gori%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/predlog-programa-za-kontrolu-populacije-pasa-u-crnoj-gori%20(1).pdf)
- 7) Izveštaj od NVO "Prijatelji pasa"
- 8) Izveštaj Azil Kotor
- 9) Podaci dobijeni od veterinarske ambulante "Vetmed" Tivat
- 10) Podaci dobijeni od veterinarske ambulante "Adria Vet" Tivat

Skraćenice:

CNR - uhvati-steriliši-pusti

CNVR – uhvati-steriliši-vakciniši-pusti

I&R – identifikacija I registracija

MPŠV – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva I vodoprivrede

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

PEP – postekpozicijska profilaksa

Uprava – Uprava za bezbjednost hrane, veterinu I fitosanitarne poslove

UVCG – Udruženje veterinara Crne Gore

UVMPCG – Udruženje veterinara male prakse

VA – Veterinarska ambulanta

VKCG – Veterinarska komora Crne Gore

WHOAM – Svjetska organizacija za zdravlje životinja

12. POPIS SLIKA I GRAFIKONA

Slika br. 1. Snimak istraživanja u trenutku vremena.

Slika br. 2. Mapa istraživanja Krašići.

Slika br. 3. Mapa istraživanja Radovići.

Slika br. 4. Mapa istraživanja Tivat 1.

Slika br. 5. Mapa istraživanja Tivat 2.

Slika br. 6. Pasoš za kućne ljubimce.

Slika br. 7. Pas iz skloništa sa higijeničarem Darkom.

Slika br. 8. Udomljeni pas iz skloništa sa svojim vlasnikom Aleksandrom.

Slika br. 9. Udomljeni pas iz skloništa.

Slika br. 10. Vana, udomljeni pas iz skloništa.

Slika br. 11. Pas koji je udomljen na Brdištu.

Slika br. 12. Kampanja Opštine Tivat o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca1.

Slika br. 13. Kampanja Opštine Tivat o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca2.

Slika br. 14. Anketa Mjesne zajednice Centar.

Grafikon br. 1. Brojnost pasa po područjima.

Grafikon br. 2. Gustina pasa po km.

Grafikon br. 3. Tipovi pasa po područjima.

Grafikon br. 4. Tjelesno stanje pasa po područjima.

Grafikon br. 5. Znaci kožnih oboljenja pasa po područjima.

Grafikon br. 6. Prikaz broja pasa sa ogrlicama područjima.

Grafikon br. 7. Istraživanje u Krašićima.

Grafikon br. 8. Istraživanje u Radovićima.

Grafikon br. 9. Istraživanje u Tivat 1.

Grafikon br. 10. Istraživanje u Tivat 2.

13. AKCIONI PLAN

AKCIONI PLAN				
Operativni cilj: uspostavljanje održivog sistema za kontrolu populacije pasa u opštini Tivat radi poboljšanja zdravlja i dobrobiti vlasničkih pasa i pasa lualica, a u konačnom, zaštite zdravlja životinja i ljudi				
Indikator učinka 1: veličina populacije pasa lualica, rasprostranjenost i gustina				
Indikator učinka 2: učestalost zoonoza kod životinja				
AKTIVNOSTI I MJERE	INDIKATOR REZULTATA	NOSIOCI AKTIVNOSTI	ROK	IZVOR FINANSIRANJA
8.1. Usvajanje i promocija Lokalnog plana za kontrolu populacije pasa i njegovo praćenje sa početnom procjenom broja pasa i njegove rasprostranjenosti				
Usvajanje lokalnog plana	Evaluacija projekata sprovedenih u saradnji sa NVO sektorom	Opština Tivat	IV kvartal 2023. godine	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Implementacija usvojenog lokalnog plana - Sastanci radne grupe dva puta godišnje za nadgledanje implementacije plana	Broj sastanaka radne grupe i realizovane aktivnosti	Opština Tivat u saradnji sa nadležnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama	2024-2029.	Već izdvojena sredstva za sterilizaciju, identifikaciju i vakcinaciju pasa lualica na godišnjem nivou
				<u>Ima fiskalnog uticaja na budžet</u> : sastanci radne grupe dva puta godišnje: ukupno: 60€ (za reprezentaciju i plaćanje NVO-u po sastanku)

Kampanje za promociju odgovornog držanja pasa, kampanje podizanja svijesti kroz medije, organizovanje tribina i radionica na lokalnom nivou, anketiranje ciljnih grupa, dijeljenje promotivnog materijala i sl.	Evaluacija projekata sprovedenih u saradnji sa NVO sektorom	Opština Tivat u saradnji sa nadležnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama (NVO, lokalni veterinari itd.)	2024-2029.	2.500€ (500€ godišnje)
8.2. Identifikacija i registracija pasa u skladu sa zakonom				
Sprovođenje obaveznog popisa neidentifikovanih i nevakcinisanih vlasničkih pasa	Broj vlasnika kao i broj identifikovanih i vakcinisanih vlasničkih pasa	Opština Tivat, NVO	2024-2029.	7.500€ (1.500€ godišnje)
Brojanje pasa lualica	Broj pasa lualica kao i broj identifikovanih i vakcinisanih pasa lualica	Opština Tivat, NVO	2024-2029.	
Subvencioniranje identifikacije (mikročipovanja) i vakcinacije protiv bjesnila vlasničkih pasa	Broj vlasnika kao i broj identifikovanih i vakcinisanih vlasničkih pasa	Opština Tivat, Veterinarska ambulanta	2024-2029.	7.500€ (1.500€ godišnje)
Identifikacija (mikročipovanje) i vakcinacija protiv bjesnila pasa lualica u cjelosti do isteka zaliha	Broj pasa lualica kao i broj identifikovanih i vakcinisanih pasa lualica	Komunalno Kotor d.o.o.	2024-2029	Već izdvojena sredstva za identifikaciju i vakcinaciju pasa lualica na godišnjem nivou
Nabavka 4 čitača mikročipova za Komunalnu policiju i organizovanje obuke		NVO "Prijatelji pasa"	I kvartal 2024.	Nema fiskalnog uticaja na budžet

8.3. Kontrola razmnožavanja				
Subvencioniranje sredstava za sterilizaciju/kastraciju u visini od 50% za vlasničke pse	Broj vlasnika kao i broj sterilisanih/kastriranih vlasničkih pasa	Opština Tivat, veterinarske ambulante	2024-2029.	6.340€
Sterilizacija/kastracija pasa lualica	Broj sterilisanih/kastriranih pasa lualica	Komunalno Kotor d.o.o.	2024-2029.	Već izdvojena sredstva za sterilizaciju pasa lualica na godišnjem nivou

8.4. Unapređenje uslova u skloništu za napuštene životinje				
Rekonstrukcija prijemnog dijela karantina	Realizovana navedena aktivnost	Opština Tivat	2024.	2.000€
Nabavka vozila	Realizovana aktivnost	NVO i druga pravna lica	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Postavljanje zaštitne ograde oko imanja na kojem se nalazi sklonište	Realizovana aktivnost	Komunalno Kotor d.o.o. , Opština Tivat	2024-2029.	2.000€
Postavljanje pregradnih zidova koji razdvajaju pse po veličini, uzrastu i stepenu socijalizacije	Realizovana aktivnost	Komunalno Kotor d.o.o., Opština Tivat	2024-2029.	
Nabavka posuda od nerđajućeg čelika	Realizovana aktivnost	Opština Tivat	2024.	300€
Nadogradnja objekata za kupanje i dotjerivanje pasa, kupovina kupke za pse i stola za šišanje	Realizovana aktivnost	Opština Tivat	2024.	1.000€
Organizovanje dana udomljavanja pasa iz skloništa i dotjerivanje pasa (kupanje, šišanje i sl.)	Broj udomljenih pasa iz skloništa	Opština Tivat, NVO, saradnja sa azilom	2024-2029.	5.000€ (1.000€ godišnje)
Vođenje elektronske baze podataka u skloništu		Komunalno Kotor d.o.o. RJ Azil	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet

8.5. Saradnja sa Lovачkim udruženjem u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa				
Saradnja i angažovanje lovačkog udruženja Tivat u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa - Organizovanje najmanje dva sastanka godišnje sa Lovачkim udruženjem	Broj uključenih lovaca na sastancima kao i veći broj popisanih lovačkih pasa a smanjen broj istih na ulicama	Opština Tivat, Lovачko udruženje	2024-2029.	100€ (troškovi sastanaka)
Promovisanje obavezne identifikacije i registracije lovačkih pasa i vakcinacije	Broj popisanih i vakcinisanih lovačkih pasa	Opština Tivat, lovačko udruženje, NVO	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet

protiv bjesnila lovačkih pasa				
8.6. Edukacija djece u obrazovnim ustanovama o odgovornom vlasništvu kućnih ljubimaca				
Izrada i dijeljenje brošura ciljnoj grupi, podizanje svijesti u javnosti kroz štampane i elektronske medije	Broj realizovanih objava u medijima	Opština Tivat, NVO, lokalni mediji, relevantne institucije	2024-2029.	300€
Uspostavljanje saradnje sa obrazovnim institucijama kojima će se organizovati edukativna predavanja o kućnim ljubimcima - Organizovana predavanja najmanje dva puta godišnje	Broj organizovanih edukativnih predavanja	Opština Tivat, NVO, lokalni mediji, relevantne institucije	2024-2029.	300€
8.7. Razmatranje lokacije parka za pse i ograđenog dijela plaže za pse				
Razmotriti lokaciju parka za pse u centru ili što bliže dostupnu lokaciju i izgradnja parka ukoliko se steknu uslovi	- Smanjen broj vlasničkih pasa na mjestima nepredviđenim i nepogodnih za njih - povećanje zadovoljstva vlasnika pasa i povećanje udomljavanja	Opština Tivat, nadležni sekretarijati, Opština Kotor, organizacija uključena u partnerstvo	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Ograditi jedan dio plaže za pse na nekoj lokaciji	-Smanjen broj vlasničkih pasa na plažama koje nisu predviđene za njih	Opština Tivat, nadležni sekretarijati, JP Morsko dobro	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
8.8. Smanjenje učestalosti ugriza pasa				
Sprovođenje kaznene politike i ispitivanje slučajeva ujeda zbog eventualne zloupotrebe	Smanjenje broja prijavljenih šteta, umanjen iznos izdvojenih sredstava za sudske postupke zbog nastale štete	Opština Tivat, Saradnja sa MUP-m i Ministarstvom zdravlja	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Pojačane kaznene odredbe	Smanjenje broja prijavljenih šteta, umanjen iznos izdvojenih sredstava za sudske postupke zbog nastale štete	Opština Tivat, Komunalna inspekcija i policija	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na budžet
8.9. Sankcionisanje nelegalnih odgajivačnica pasa				
Organizovanje sastanka sa nadležnim institucijama kako bi sve odgajivačnice ušle u sistem	Broj sastanaka i broj registrovanih odgajivačnica	Opština Tivat, Kinološki savez Crne Gore	2024-2029.	100€ (troškovi sastanaka)
8.10. Spriječavanje dovoženja pasa lualica sa teritorija drugih opština				
Uprava da definiše zakonsku	Smanjen broj dovezenih	Uprava za		

obavezu svih opština da sve pse lutalice čipuju kao svoje vlasništvo	pasa iz drugih opština	bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Pojačan inspeksijski nadzor	Smanjen broj dovezenih pasa iz drugih opština	Komunalna policija i inspekcija	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
Intenzivna saradnja lokalne uprave sa MUP-om	Smanjen broj dovezenih pasa iz drugih opština	Opština Tivat, MUP	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet
8.11. Nabavka kanti za odlaganje psećeg otpada i obnova postojećih				
Urediti i obnoviti postojeće kante za odlaganje psećeg otpada i nabavka novih za ostale djelove grada	Smanjenje količine psećeg otpada na ulicama	Opština Tivat, Komunalno Tivat d.o.o.	2024-2029.	500€ izdvojeno za nabavku kanti u 2023.godini
Određivanje lokacije za nove kante	Smanjenje količine psećeg otpada na ulicama	Opština Tivat, Komunalno Tivat d.o.o.	2024-2029.	Nema fiskalnog uticaja na budžet

Obrađivač:

Sekretarijat za saobraćaj i stambeno-komunalne djelatnosti

VD SEKRETARKA

Mr Mirela Jarić

